

From the Hole to the Well (An Interdisciplinary and Integrative View of Contemporary Sociology on Double Poverty and Quality of Life in Tehran)

Fatemeh Malekmohammadi^I, Asghar Mohajeri^{II}, Mehrdad Navabakhsh^{III}

<https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2023.27907.2207>

Received: 2023/06/06; Accepted: 2023/12/17

Type of Article: **Research**

Pp: 169-212

Abstract

From the time when the rural poor migrant rises from “the hole in the village and falls into the well in the city” in the vicious cycle and process of underdevelopment, double poverty sprouts and all kinds of its negative and unwanted functions. It appears and is revealed. With this description, Based on the inconsistency, conflict and conflict between the desirable state of the quality of urban life and its current state in the statistical population of the present study, a sociological survey with a comparative, integrative and interdisciplinary approach was conducted in some areas of Tehran, which is part of the findings. It is compiled and reported in this article. The mentioned research was carried out with the benefit of mixed methods and with the support of a unified theoretical system in the territory and urban scope of districts 10 and 17 of Tehran Municipality, and in the quantitative and survey part of the research, 400 sample units/urban households were sampled using the G.power sampling method. They were selected and measured with the tool of collecting questionnaires with a validity of about 94% of Cronbach’s alpha test, and the results of some of them are reported in the explanatory section of this article. The culture of urban poverty, poverty of urban space, and urban damage in these areas are noticeable and at the same time different and distinct, and in the research hypothesis, a significant and decisive contribution of each of them was tested in explaining the quality of urban life in the neighborhoods of these areas. In the test of the theoretical model of the research, it can be analyzed that the construction of the structure of the quality of urban life in the neighborhoods of the 10th and 17th urban areas of Tehran Municipality is based on the context of the culture of urban poverty with an impact factor of 46% and the context of urban poverty with an impact factor of 26%. The percentage that causes the birth and reproduction of new damages called urban damages (with an impact factor of 14%) and this way determines the quality of urban life in a total of about 85%. In other words, the consequence factor of the multidimensional, complex and stable structure of the quality of urban life is the interpretation and representation of the chain of factors caused by the process of double poverty and unbalanced development of the city of Tehran, which has been tested in the form of a causal model.

Keywords: Sustainable Development, Quality of Urban Life, Culture of Urban Poverty, Urban Damages, Double Poverty.

I. Ph.D. student of Sociology Cultural, Faculty of Human, Sciences Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

II. Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Communication and Media University of Tehran Markazi Branch, Tehran, Iran (Corresponding Author). *Email:* asgharmohajeri@yahoo

III. Professor, Department of Sociology, Professor of Sociology, Faculty of Human, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Citations: Mohajeri, A.; Malek mohmmadi, F. & Navabkhsh, M., (2024). “From the Hole to the Well (An Interdisciplinary and Integrative View of Contemporary Sociology on Double Poverty and Quality of Life in Tehran)”. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 12(23): 169-212. doi: 10.22084/csr.2023.27907.2207

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_5412.html?lang=en

1. Introduction

migration from the village as the end result of the negative and hidden function of unstable development in a country is the point of starting of the unbalanced urban development process in that country. According to Michael to Daru (2020), a renowned expert on contemporary ideas on development when a rural poor immigrant rises from the “hole in the village and falls into a well in the city” in the flawed process of underdevelopment, double poverty its sprouts and all kinds of unwanted and unwanted negative functions appear. with this description, although the life of victims of undevelopment has not quality, but also has many damages on their life. On the other hand, according to the newest research findings (Mohajeri, 2019), (Vaez, Mahdavi et al, 2013) (Bagheri et al ,2019) as well as the evaluation of the “Nambeo” website (2020), the quality of life in Tehran city is in the category of 225 between world cities. these evaluations that based on average of indicators in quality in the compared with Canberra as a city that done in 2020 shows that as an average purchasing power, security, health, facilities, housing prices, traffic, weather, etc. Tehran has a worse condition. This condition in the inner of Tehran city, has many variances and many attentions so that subject of research and the problem of that is very important and it’s very necessary to done it.

As an example, if the quality of urban life as an interaction between resources, facilities, opportunities, cultural and social platforms to supply economics, social, cultural, citizen, individual needs and also reception, evaluation and satisfaction of individual and groups to reaching to their needs is to be considered. At that time the level of satisfaction of quality urban life in some neighborhoods and research area is very low and among the 354 neighborhoods of Tehran it is the lowest.

2. Framework Theoretical

Based on interdisciplinary theories and especially in the integrated paradigm of contemporary sociology and related to research factors, we framed the theoretical system of the current research. This theoretical system includes theories: poverty (Bennett Grieve, 2020), (Giddens construct-agency (2014)), Bourdieus field and character (2015) urban space (Lofer,2020), Consensus hopes and defenseless urban spaces of David Harvey (2016) and integrated and combined theories of the quality of urban life (Marans, 2011).

Based on the aforementioned theoretical framework, the type and extend of social harms their reproduction, physical structures and urban space due to the presence of the powerful factor of urban poverty culture and the main components of this factor in the form of double poverty in the urban space and the quality of urban life of the research population constructs in the field of life in a two-way mental and operative (macro level) and objective and structural (macro level)

3. Methods

For description of some research constructs such as culture of urban poverty as the use of conceptual and theoretical literature for research we use findings focus group. as a mean of definition in the field of urban damages types of modalities the daily

population movement and its sample urban especially in terms of physical and dense dimensions we use finding of this specialized focus groups. on the other hand, in the process of study the exploration of sub-survey that we used the volume of sample which is a smaller and about 35 people in each region.

4. Findings

Based on the findings based on the findings of survey and research and also benefiting from the documentary findings of the research, the following things are noticeable and worthy of consideration in the field of the statistical community of the research as follows.

Districts 10 and 17 of Tehran city/the statistical population of the research are the smallest and most worn-out cities of Tehran. of course, the average area of building in 10 municipalities is 12 meters less than the region of the 17th Hashimi district with 74% has the highest and 17 District with 50% has the lowest ownership for their properties. Therefore, the Hashemites are the most owners and the Yaftabadis are the most tenants. "Ethnic structure" and cultural diversity of the research neighborhoods are very interesting. Yaftabadis and Hashemi neighborhoods have the most differences in ethnic culture with 56% and 35% Azari dialect. The conditions for the formation of damage and crime causing modalities are high in the 10 region and the conditions for the formation of economic and healthy modalities are more prone in the 17 regions. Hashimi neighborhood with an average of 87% male head of the household compared to 98% of Yaftabadis neighborhood has more women than Yaftabadis neighborhood. the age of family heads in Hashemi neighborhood is about 55 years old on average, and their education is on average and their education is on average 8 classes of literacy, the place of birth is 59% Tehrani, etc. is very different from Yaftabadis neighborhood. Employment is less in 10 neighborhoods and around 47% in Hashem neighborhood and more for 17 neighborhood and around 71% for Yaftabadis neighborhood. the average building age of neighborhoods of 17 and 10 regions are different and have more variance. Hashemi neighborhood is very dilapidated with about 33 years and Yaftabadis neighborhood is less dilapidated with 18 years. In accordance to research finding and based on the test of its casual model, culture of urban poverty explains variance of life quality factor in directly 73% via quality factors in urban space and the amount of prevalence of type of urban damages and indirectly 12.4% and in total 85% is explain. In order to clearly and accurately carry out the effect of independent factors on the dependent factor of the research, he showed all the factors of the research in the form of a causal model and by measuring the effect coefficient of the factors directly and indirectly on the factor related to the measurement, the findings of which are shown in the table No.2 reported.

5. Conclusion

On the other hand, the unstable development of the country as a structure of the whole system, causes the formation of the driving factor and cause of the culture of urban poverty double poverty in some areas of cities that accept immigrants and on the other hand, according to numerous research finding such as Mohajeri (2021), and Asadollah

Naqdi (2006), the negative consequences of hasty intervention measures in solving the problems of marginalization are urban life. Therefore, the quality of urban life of the statistical population is an interpretation of urban damage caused by double poverty and the culture of urban poverty resulting from unbalanced development and the negative consequences of intervention measures of urban management. This situation finally causes, according to the Michael Tu Daro (2019), The rural poor rises from “The hole in the village and sinks in to the well in the city.” It should be recommended to the urban planners and management of Tehran city that due to the existence of trauma modalities and diversity of urban damages and especially the feminization of urban damages in their statistical population, it is assumed that urban researchers, continuous researches especially To be carried out in the field of urban, social and women’s security. The city administration should refrain from carrying out hasty and interventionist actions without social and cultural attachments in the urban area especially in the poor and marginalized eyes areas of the city. Because due to the implementation of hasty intervention measures without social connections such as Yadeghar Imam, highway urban regeneration, etc. many negative consequences have been created in the scope of the current research, which have created tension in crisis and it is almost impossible to compensate for them. Support organizations such as the imam relief committee the welfare organization supports and charity reference groups such as different sermons should change their approaches and policies based on the detailed findings of this research. security organizations especially Faraja, should drastically change their approach programs and security measures.

Acknowledgments

I sincerely thank Ms. Samaneh Mohajeri for her efforts in translating the English edition of the article, as well as the editors of the influential journal of contemporary sociology and the honorable and anonymous reviewers of the article, who reminded me of valuable points with scientific commitment.

Observation Contribution

Percentage contribution of Authors. The contribution of each of the Authors of the article is as follows: 1.The first Authors, Asghar Mohajeri: 40 percent 2.The second author, Fatima Malek Mohammadi: 40 percent 3.The third author, Navabakhsh: 20 percent conflict of interest.

Conflict of Interest

This article has not been financially supported by any organization.

از چاله به چاه (نگاه تطبیقی و تلفیق‌گرا از منظر جامعه‌شناسی معاصر به مسأله‌های بنیادی فقر مضاعف و کیفیت زندگی در شهر تهران)

فاطمه ملک‌محمدی^۱، اصغر مهاجری^۲، مهرداد نوابخش^۳

شناسه دیجیتال (DOI): 10.22084/CSR.2023.27907.2207

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۶

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۶۹-۲۱۲

چکیده

از زمانی که مهاجر فقیر روستایی در چرخه و فرآیند معیوب توسعه نیافتگی، از «چاله روستا برمی‌خیزد و به چاهی در شهر می‌افتد»، فقر مضاعف جوانه می‌زند و انواع کارکردهای منفی خواسته و ناخواسته آن پدیدار و آشکار می‌شود. براساس ناسازگاری، تعارض و تناقض میان وضع مطلوب کیفیت زندگی شهری با وضع موجود آن در جامعه آماری پژوهش حاضر، بررسی جامعه‌شناختی با رویکرد تطبیقی، تلفیق‌گرا و بین‌رشته‌ای در برخی از مناطق شهر تهران به سامان آمد بخشی از یافته‌های آن در پژوهش حاضر تدوین و گزارش می‌شود. پژوهش مزبور با بهره‌مندی از روش‌های آمیخته و با حمایت نظام نظری تلفیقی در قلمرو و دامنه شهری مناطق ۱۰ و ۱۷ شهرداری تهران، انجام یافت و در بخش کتبی و پیمایش پژوهش با شیوه نمونه‌گیری G.power 400 واحد نمونه/خانوار شهری انتخاب و با ابزار گردآوری پرسش‌نامه با میزان روایی حدود ۹۴٪ آزمون آلفا کرنباخ، سنجش شدند که نتیجه برخی از آن‌ها در بخش تبیینی نوشتار حاضر، گزارش شده است. فرهنگ فقر شهری، فقر فضای شهری، آسیب‌های شهری در این مناطق محسوس و در عین حال متفاوت و متمایز است که در فرضیه آزمایی پژوهش، سهم قابل توجه و تعیین‌کننده‌ای هرکدام در تبیین میزان کیفیت زندگی شهری محله‌های این مناطق آزمون شدند. نتایج آزمون مدل نظری پژوهش بیان‌گر این است که: بر ساخت سازه کیفیت زندگی شهری محله‌های مناطق ۱۰ و ۱۷ شهری شهرداری تهران از عامل زمینه‌ای فرهنگ فقر شهری با ضریب تأثیر ۴۶٪، از عامل زمینه‌ای فقر فضای شهری با ضریب تأثیر ۲۶٪ و از عامل آسیب‌های شهری (باضریب تأثیر ۱۴٪) و در کل حدود ۸۵٪ متاثر است؛ به عبارت دیگر، عامل پیامدی سازه چندبُعدی، پیچیده و پایدار ساختمان کیفیت زندگی شهری، ترجمان و بازنمایی زنجیره‌ای از عامل‌های ناشی از فرآیند فقر مضاعف و توسعه نامتوازن شهر تهران است که در قالب یک مدل علی به آزمون کشیده شده است.

کلیدواژگان: توسعه پایدار، کیفیت زندگی شهری، فرهنگ فقر شهری، آسیب‌های شهری، فقر مضاعف.

I. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ارتباطات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

II. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: asgharmohajeri@yahoo.com

III. استاد گروه علوم اجتماعی، دانشکده ارتباطات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

ارجاع به مقاله: مهاجری، اصغر؛ ملک‌محمدی، فاطمه؛ و نوابخش، مهرداد، (۱۴۰۲). «از چاله به چاه (نگاه تطبیقی و تلفیق‌گرا از منظر جامعه‌شناسی معاصر به مسأله‌های بنیادی فقر مضاعف و کیفیت زندگی در شهر تهران)». پژوهش‌های جامعه‌شناسی

معاصر، ۱۲(۲۳): ۱۶۹-۲۱۲. doi: 10.22084/csr.2023.27907.2207

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_5412.html?lang=fa

۱. مقدمه

کارکرد منفی و پنهان توسعه ناپایدار یک کشور در روستا و پی‌آمد پایانی آن، نقطه آغازین توسعه نامتوازن شهری در همان کشور است. به تعبیر «مایکل تو دارو» (۱۳۹۹)، صاحب‌نظر پرآوازه اندیشه‌های معاصر در توسعه، از زمانی که مهاجر فقیر روستایی در چرخه و فرآیند معیوب توسعه نیافتگی از «چاله روستا برمی‌خیزد و به چاه در شهر می‌افتد»، فقر مضاعف جوانه می‌زند و انواع کارکردهای منفی خواسته و ناخواسته آن پدیدار و آشکار می‌شود. با این‌وصف، زندگی متضرر شوندگان از توسعه ناپایدار، هرچند کیفیت ندارد، ولی آسیب‌های فراوانی دارد. قصه پُر غصه کیفیت زندگی شهری برخی شهرنشینان مانند برخی از مناطق شهر تهران، در غربت غبار حاشیه‌نشینی تعریف می‌گردد که ترجمانی از آسیب‌های فرهنگی اجتماعی ناشی از توسعه ناپایدار و فقر مضاعف است. بازنمایی فقر مضاعف از طریق باز تولید آسیب‌های شهری در فرهنگ فقر شهری با ده‌ها کارکرد نامناسب در یک کشور و جامعه، محصول توسعه ناپایدار و مهاجرت فقر به فقر مضاعف است که آغازش سراب و پایان‌اش کیفیت زندگی نامطلوب می‌باشد.

در نظام شهری جهان معاصر، هرچند کیفیت زندگی شهری یک عنوان بامسمّا، خوش‌نام، زیبا و دل‌ربا است، اما در بسیاری از کشورها و شهرهای جهان معاصر، از جمله شهرهای ایران و به‌ویژه در برخی از مناطق شهر تهران، مشحون از آسیب‌های شهری بوده و یک مسأله پیچیده، چندوجهی، روبه‌تنش و بحران‌زا است. بررسی موضوع و دغدغه مزبور، به‌ویژه در ابعاد فقر مضاعف و کیفیت زندگی شهری بسیار مهم است و افقی نو از پرسش‌ها و تأمل‌های جدی و نگران‌کننده‌ای بر صاحب‌نظران دانش و پژوهش‌گران حوزه توسعه اجتماعی ایران، مسایل و برنامه‌ریزی شهری و به‌ویژه سیاست‌گذاران و رهبران جامعه و به‌طور خاص مدیریت محلی و شهری می‌گشاید که ضرورت بررسی بین‌رشته‌ای و تطبیقی آن در قالب پارادایم‌های تلفیقی جامعه‌شناسی معاصر را دوچندان می‌سازد.

اگر مسأله را ناسازگاری بین وضع مطلوب (کیفیت زندگی شهری مطلوب و موردانتظار) و وضع موجود (کیفیت زندگی شهری نامطلوب جامعه آماری پژوهش حاضر) تعریف کنیم، آن‌هنگام براساس واقعیت‌های قابل‌مشاهده میدانی، آمارها و گزارش‌های مستند موجود، باید مدعی شد که وضعیت و میزان کیفیت زندگی شهری برخی مناطق و محله‌های پای‌تخت کشور ایران، پایین، نامطلوب و نگران‌کننده است و این وضعیت ناگوار، با انتشار گسترشی، پیش‌رونده و روزافزون انواع گونه‌های آسیب‌های شهری و پخش فضایی آن در برخی از مناطق و محله‌های شهر تهران در حال رشد، هشدار و ویرانگری هست.

یافته‌های پژوهشگران عرصه مسأله و موضوع مزبور، نشان می‌دهد که کیفیت زندگی شهری بسیاری از شهرنشینان شهرهای معاصر در جهان توسعه نیافته و یا در حال توسعه، نتیجه پیامدهای منفی توسعه ناپایدار کشور است؛ چراکه برخی روستانشینان و مناطق فقیر به زعم و باور کاذبشان که شرایط کیفیت زندگی شهری مانند، فرصت‌ها و شانس‌های بهره‌مندی از خدمات معیار و مطلوب شهری، مسکن و دیگر الزامات استاندارد یک زندگی، در شهرها فراهم است و با «امید به زندگی و زیست شهری بهتر، به شهری با توسعه نامتوازن مهاجرت می‌کنند» (باقری و همکاران، ۱۳۹۹). این مهاجران پس از پناه‌آوردن به شهر، وضع مطلوب خیالی را تجربه نمی‌نمایند. چون‌که کیفیت زندگی شهری در ابعاد ذهنی و عینی‌اش، باید سطوحی از رضایت‌مندی، بهره‌مندی از امکانات را براساس استانداردهای از رفاه و شانس‌های زندگی داشته باشد که بتواند به زندگی سالم و توسعه بخش شهرنشینان کمک کند، اما این وضع مطلوب در بسیاری از شهرهای ایران هم‌چون جامعه آماری پژوهش حاضر وجود ندارد و وضع موجود کیفیت زندگی شهری آنان با وضع مطلوب کیفیت زندگی شهری‌شان، ناسازگار، متعارض و در تناقض است و زندگی‌شان بوی فقر شهری از نوع فقر مضاعف می‌دهد.

مسأله کیفیت زندگی و کیفیت زندگی شهری از دغدغه‌ها و مسأله‌های عمده جهانی است. براساس داده‌های وب‌سایت «نامبئو»^۱ و در برآوردهای جدیدش از کیفیت زندگی در جهان، وضعیت و رتبه کیفیت زندگی بسیاری از کشورهای جهان سومی و در حال توسعه، نامطلوب است و رتبه کیفیت زندگی کشور ایران در میان ۱۰۰ کشور پایین ۷۹ است. در اکثر پارامترها و شاخص‌های کیفیت زندگی^۲ رتبه ایران خیلی پایین بوده و حتی نتوانسته نمره بالاتر از ۸۰ که نشان‌گر وضعیت پایین است را به دست آورد و فاصله‌اش با کشورهای ممتاز در کیفیت زندگی مانند: فنلاند، سوئیس، سوئد، لوکزامبورگ و... بسیار فاحش و زیاد است؛ هم‌چنین نسبت به کشورهای منطقه و هم‌جوار که در فرآیند سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ با آن‌ها رقابت می‌کند، پایین‌تر و غیرقابل قبول هست. شهر تهران هم در میان شهرهای جهان وضعیت نامطلوب و پایین و در بسیاری شاخص‌ها بسیار پایین را دارد؛ چراکه مطابق تازه‌ترین ارزیابی وب‌سایت نامبئو (۲۰۲۰)، کیفیت زندگی در شهر تهران از منظر ۸ شاخص مورد مطالعه برای تعیین سطح کیفیت زندگی، در رده ۲۲۵ شهرهای جهان قرار داد. در مقایسه با کانبرا به عنوان شهر معیار در کیفیت زندگی در سال ۲۰۲۰ م.، تهران از نظر متوسط قدرت خرید شهروندان، امنیت، امکانات بهداشتی، قیمت مسکن، ترافیک، آلودگی هوا و اوضاع جوی در شرایط بدتری قرار دارد. این ارزیابی که بر پایه محاسبه میانگین شاخص‌های امنیت، آلودگی هوا، قیمت مسکن، ترافیک، هزینه زندگی، امکانات بهداشتی، قدرت خرید و اوضاع جوی انجام شده، نشان می‌دهد

که ۱۰ شهری که ساکنان آن بالاترین کیفیت زندگی را در سال ۲۰۲۰م. تجربه می‌کنند در چهار کشور: استرالیا، آمریکا، سوئیس و نیوزیلند قرار دارند. پس بین وضعیت مطلوب با وضعیت موجود کیفیت زندگی شهری شهر تهران، ناسازگاری و تناقض وجود دارد. این وضعیت در درون شهر تهران، هم دارای واریانس‌های زیاد و بسیار قابل توجه بوده و از این روی موضوع و مسأله پژوهش حاضر را بسیار مهم و ضروری می‌سازد.

شواهد و مستندات متعدد نشان می‌دهند که آسیب‌های شهری و انواع فقر در مناطق ۱۰ و ۱۷ شهر تهران (قلمرو و جامعه آماری پژوهش حاضر)، با واریانس بسیار زیاد متفاوت و هم‌چنین کیفیت زندگی شهری در این مناطق نامطلوب و پایین‌ترین و شاخص‌های آن در برخی موارد نگران‌کننده است (واعظ‌مه‌دوی و همکاران، ۱۳۹۳).

اکثر شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در برخی مناطق تهران و به‌ویژه مناطق ۱۰ و ۱۷ شهرداری تهران نامطلوب و نگران‌کننده است (گزارش رصد کیفیت زندگی شهری، ۱۳۹۵، گزارش بازآفرینی شهری، ۱۳۹۹، گزارش اقدام مداخله‌ای توسعه بزرگ‌راه یادگار امام جنوب، ۱۳۹۹). بیشتر شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در مناطق ۱۰ و ۱۷ شهر تهران، به‌ویژه در سرانه‌های شهری، بهداشت، آموزش، خدمات شهری، تراکم و کاربری‌ها، در سطح پایین و هشدار است (مهاجری و همکاران، ۱۳۹۹). اگر کیفیت زندگی شهری را برهم‌کنشی میان منابع، امکانات و فرصت‌ها و بسترهای فرهنگی و اجتماعی برای تأمین نیازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، شهری، فردی و هم‌چنین دریافت، ارزیابی و رضایت افراد و گروه‌ها از برآورد شدن نیازهای‌شان در محلات مناطق ۱۰ و ۱۷ شهرداری تهران در نظر بگیریم، آن‌هنگام میزان رضایت از کیفیت زندگی شهری برخی از محله‌های این مناطق خیلی پایین است و درمیان ۳۵۴ محله مورد پژوهش شهر تهران، جزو چند محله پایین‌تر شهر می‌باشد (گزارش رضایت شهروندان تهران، ۱۳۹۵).

با توجه به نگاه تلفیق‌گرای جامعه‌شناسی معاصر، توسعه ناپایدار کشور به‌عنوان یک عامل پیش‌ران و علی، موجب شکل‌گیری فرهنگ فقر شهری به‌عنوان سازه فقر مضاعف، فرهنگ فقر اولی (انتقالی از مناطق فقیر روستایی و شهری مهاجر فرصت)، فقر فرهنگ شهری/شه‌رنشینی و فقر فضای شهری/حاشیه‌نشینی است، می‌شود. این عامل/سازه با بازتولید آسیب‌های شهری، کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در پژوهش حاضر به‌صورت نوآورانه، مسأله و موضوع مزبور را در ساحت پژوهشی بین‌رشته‌ای (جامعه‌شناسی‌های توسعه، فرهنگی، شهری و هم‌چنین برنامه‌ریزی شهری) و در سطوح عینی و ذهنی (تلفیقی) بررسی و در یک نظام برهم‌کنشی و برساختی، سهم عامل‌های عمده و مهم اثرگذار چون: فرهنگ فقر شهری، فقر فضای شهری، آسیب‌های شهری (نتایج پیامدی توسعه ناپایدار، شهر نامتوازن و فقر مضاعف)

را بر میزان کیفیت زندگی شهری جامعه آماری پژوهش گزارش می‌کنیم و پاسخ می‌دهیم که چرا؟، چگونه؟ و در کدام فرآیند این عامل‌ها ایفای نقش و کنشگری می‌کنند و در بررسی تطبیقی مشخص می‌شود واریانس درون و برون خوشه‌ای کیفیت زندگی شهری در نمونه‌های پژوهش چه میزان است و چگونه توصیف و تبیین می‌شوند؟

۲. ادبیات تجربی و نظری

مطالعات تجربی مربوط به کیفیت زندگی در ایران به‌طور عمده جدید و اکثر آن‌ها در دو دهه اخیر انجام پذیرفته‌اند که از آن جمله می‌توان پژوهش «کوکبی» و همکاران (۱۳۸۴)، «نجات» (۱۳۸۷)، «زبردست» و همکاران (۱۳۸۸)، «حاجی‌نژاد» و همکاران (۱۳۸۹)، «پورطاهری» و همکاران (۱۳۹۰)، «خادم‌الحسینی» و همکاران (۱۳۹۰)، «پوراحمد» و همکاران (۱۳۹۱)، «احمدی» و همکاران (۱۳۹۳)، «زنگی‌آبادی» و همکاران (۱۳۹۴)، «محمدی» و همکاران (۱۳۹۵)، «توانا» و «نیستانی» (۱۳۹۵)، «فیروزی» و همکاران (۱۳۹۶) و... اشاره نمود؛ هم‌چنین تعدادی از پژوهشگران خارجی در تحقیقات مرتبط و یا به‌طور ویژه این موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند؛ «فیلیپس» و همکاران (۲۰۰۶)، «داس» (۲۰۰۸)، «فاضعی» (۲۰۱۰)، «زینال» (۲۰۱۲) و... اشاره کرد. در ادامه برخی از پیشینه‌هایی که مرتبط‌تر با موضوع مقاله حاضر هست را مشروح‌تر مرور می‌کنیم. «پیران» (۱۳۸۴) پژوهشی در زمینه حاشیه‌نشینی و حلبی‌آبادهای شهر تهران با موضوع فقر در حلبی‌آبادی‌هایی که از فاصله سال‌های بعد از انقلاب در شهر تهران پدید آمده بودند، انجام داده است. در این مطالعه، اجتماع آلودنک‌نشین مناطق ۲، ۴، ۸، ۱۰، ۱۵، ۱۶، ۲۰، شهرداری تهران مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهشی او نشان می‌دهد، فرهنگ فقر به علت ضربه‌ای که مهاجرت‌های پس از انقلاب به آن دامن زده است، زمینه را برای فقر به‌گونه‌ای فراهم کرده است که باعث کاهش کیفیت زندگی‌شان شده است و آن آمیدی که انقلاب به لحاظ سیاسی به آن‌ها داده بود، کم‌رنگ شده و احتمال خروج‌شان از صف حامیان انقلاب بیشتر شده است؛ هم‌چنین، «احمدی» (۱۳۸۴) در یک پژوهش که ارتباط فرهنگ فقر و رفتارهای بزهکارانه در بین حاشیه‌نشینان ده پیاله شهر شیراز بررسی می‌کرد به این نتیجه رسیدند که رابطه معناداری بین رفتارهای بزهکارانه با فرهنگ فقر وجود دارد. فرهنگ فقری که به دلیل توسعه ناپایدار از مناطق فقیر مهاجر فرصت به مناطق حاشیه‌نشینی شهر، منتقل می‌شود و در آن تشدید می‌گردد.

«نوابخش» و همکاران (۱۳۸۷) در یک بررسی پیمایشی درباره فقر و میزان رعایت قانون در بین حاشیه‌نشینان آخماقیه تبریز که به‌طور عمده از روستاها مهاجرت

کرده‌اند، به این نتیجه رسیدند که قانون‌گریزی یک آسیب اجتماعی جدی است و فرهنگ فقر بسترهای مناسبی را برای قانون‌گریزی و توجیه اعمال قانون‌گریزانه فراهم آورده است و فرد را در موقعیت‌های هدف‌یابی به مکانیسم‌های خنثی و توجیه رفتار هدایت می‌کند تا به روش‌های فردی و غیرهنجاری عمل نماید و در نتیجه با ادامه انحراف اولیه، انحراف‌های ثانویه نمود پیدا کرده و میزان قانون‌گریزی افزایش می‌یابد. برخی پژوهش‌گران در بررسی رابطه فضای شهری که عامل و معلول توسعه نامتوازن شهری است، به این نتیجه رسیدند که شهرهایی که در فرآیند توسعه ناپایدار رشد و گسترش می‌یابند، به نوبه خود به عنوان یک عامل مؤثر در فرآیند توسعه نامتوازن موجب بازتولید آسیب‌های اجتماعی و شهری می‌شود. «کریمیان» و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان تحلیل و بررسی آسیب‌های فرهنگی اجتماعی در فضاهای شهری به این نتیجه رسیدند که در قرن حاضر که قرن انقلاب شهری نامیده شده است، رشد روزافزون جمعیت و توسعه شهرها در اثر توسعه ناپایدار کشور، زندگی شهری شهرنشینان را با مشکلات و آسیب‌های فرهنگی اجتماعی عدیده‌ای مواجه نموده است که این آسیب‌ها زمینه‌ساز بستری برای بروز ناهنجاری‌ها در فضاهای شهری برای شهروندان به خصوص جوانان در دوران بلوغ و نوجوانی است.

«شاو کلیفورد آر» و «مکای هنری دی»^۳ هم در پژوهشی که در سال ۲۰۱۲م. در شیکاگو انجام دادند، دریافته‌اند که جرائم شهری تحت تأثیر فضای مناطق خاص شهری هستند که به طور عموم در آن فقر زندگی می‌کنند. «باراستون» و همکاران (۲۰۱۷) نشان می‌دهند کمبود رفاه اجتماعی و محرومیت نسبی هر دو میزان جرائم خشونت‌آمیز و ناامنی را پیش‌بینی می‌کنند. وقتی محرومیت نسبی بالا است، خشونت کمتری در کشورهای با نابرابری بالا وجود دارد. نابرابری درآمد بالا نیز میزان جرائم خشونت‌آمیز و احساس ناامنی بالا را پیش‌بینی می‌کنند؛ در نهایت، سطح پایین نابرابری درآمد نشان‌دهنده کاهش میزان جرائم خشونت‌آمیز و افزایش امنیت است. به علاوه، افزایش نبودن محرومیت نسبی، اثر نابرابری درآمد بر جرائم خشونت‌آمیز را در تمام سطوح افزایش می‌دهد؛ هم‌چنین تأثیر محرومیت نسبی در نواحی ثروتمند، قوی است. در نواحی با رفاه بالا، اثر محرومیت نسبی کارکرد یکسانی دارد. افرادی که بیشتر فقیرند، بیشتر احساس ناامنی می‌کنند؛ بنابراین، تعامل بین نابرابری امکانات رفاهی زندگی و محرومیت نسبی ناشی از توسعه افتاده‌گی، کارکرد متفاوتی برای میزان جرائم خشونت‌آمیز و به تبع آن کاهش احساس امنیت شهروندان به همراه دارد.

برخی از پژوهشگران به ابعاد سازنده سازه و عامل اصلی و تبیین‌شونده موضوع پژوهش حاضر توجه عمده نموده و یافته‌های قابل توجه را در این مورد به دست

آوردند؛ از جمله، «زند» و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «سنجش شاخص‌های کیفیت عینی و ذهنی در زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر خرم‌آباد)» برای تحلیل و ارزیابی از سنجش کیفیت ذهنی زندگی نشان می‌دهند به‌طورکلی مردم شهر از لحاظ ذهنی از کیفیت زندگی خود راضی نیستند و میانگین رضایتمندی در اکثر گویه‌ها کمتر از حد متوسط است برخلاف میزان کم رضایت مردم از کیفیت ذهنی زندگی در بررسی کیفیت عینی زندگی در اکثر شاخص‌ها میزان برخورداری نسبتاً خوبی برای شهروندان خرم‌آباد وجود دارد. «سلیمانی» و همکاران (۱۳۹۲) هم در پژوهشی با عنوان «سنجش کیفیت زندگی در محله‌های درحال‌گذار شهری (مورد مطالعه: محله دروازه شمیران از منطقه ۱۲ شهر تهران)» انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که اندازه‌گیری کیفیت زندگی معمولاً مستلزم کاربرد شاخص‌ها به شکل ذهنی یا عینی و به ندرت با هر دو نوع شاخص بوده است. محله‌های درحال‌گذار شهری با داشتن موقعیت ویژه، کیفیت زندگی متمایزی دارند، که ساکنان محلی را با فرصت‌ها و چالش‌های متعددی روبه‌رو می‌سازند. هدف اصلی پژوهش حاضر سنجش کیفیت زندگی در محله‌های «درحال‌گذار شهری» با اتکا به شاخص‌های ذهنی بود و نتایج نشان می‌دهد که ۶۴/۳٪ از ساکنان محله از کیفیت زندگی خود ناراضی هستند. بیشترین ناراضی‌تای ساکنین مربوط به قلمرو محیط‌زیست محله و کمترین ناراضی‌تای مربوط به قلمرو مسکن و کیفیت تسهیلات خدماتی بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی ساکنین محله دروازه شمیران داشته است. بنا به استناد جامعه آماری، نتایج مطالعه نشان می‌دهد که «درحال‌گذار بودن» این محله در فرآیند توسعه نامتوازن شهر تهران، عاملی مهم در کاهش کیفیت زندگی ساکنین است.

۱-۲. مروری بر ادبیات مفهومی و نظری

عموم نظریه‌پردازان این حوزه، از یک‌طرف فقر را در کنار محرومیت می‌آورند و معتقدند این محرومیت است که دسترسی به فرصت‌ها، شانس‌ها و منابع زندگی را محدود می‌سازد و از طرف دیگر محرومیت/ فقر را ناشی از نابرابری و توسعه نیافته‌گی می‌دانند. «تانزند» متخصص اقتصاد جهان سوم، فقر و گرسنگی را رهیافتی تحلیلی به سوی محرومیت به عنوان هسته اصلی تعریف فقر می‌داند (زاهدی، ۱۹۶۰). براساس نظریات «گیدنز»، فقر نتیجه داشتن/ نداشتن محرومیت از وسایل تولید است. به نظر او، سرمایه‌داران قدرت بیشتری نسبت به کارگران دارند، زیرا دارای حق دسترسی و مالکیت بر ابزار تولید می‌باشند. «فرانک پارکین» همانند «وبر» و «گیدنز» معتقد است مالکیت، دارایی و وسایل تولید شالوده اصلی ساخت طبقاتی را تشکیل می‌دهند. «مارکس» معتقد است، فقر نوعی استراتژی برای تأمین رفاه سرمایه‌داری است (ملک‌محمدی، ۱۴۰۲)؛

البته ممکن است این فقر در ادامه، در نزد فقرا از طریق فرهنگ پذیری فقر و پس از سه نسل به تعبیر «اسکار لویس» تبدیل به فرهنگ فقر شود (اسکار، ۱۳۵۶).

براساس یافته‌های نظری مزبور و هم‌چنین «اسکار لویس» (۱۳۶۴) «سلیگمن» و همکاران (۲۰۲۰)، فقر و فقر شهری نتیجه توسعه ناپایدار و به‌ویژه توسعه نیافته‌گی فرهنگی، تجمع باورها و رسوب فکری و فرهنگی تعین بخش فقر در اذهان افراد است که آنان را درمانده ذهنی، رکود فکری و ناتوان در تشخیص و تمیز ترجیحات ارزشی و به‌ویژه ارزش‌های شهری و در یک مفهوم فرهنگ فقر شهری می‌نماید. نتیجه این فرآیند ایجاد محدودیت در دسترسی به منابع شهری، از جمله فضای مطلوب شهری و گرفتاری در تله فقر شهری است؛ هم‌چنین از نظرگاه «بورديو»، افراد فقیر بنا به فقدان سرمایه‌های لازم و به‌ویژه سرمایه فرهنگی در کشمکش‌های میدان‌های شهری، بازنده هستند و در تله فقر شهری گرفتار می‌شوند. چنان‌چه شکل ۱، نشان می‌دهد؛ فقر از طریق باورها، ذهن و فرهنگ، دسترسی افراد به منابع ارزشمند را محدود می‌سازد و در این میان فقر فرهنگ شهری، فرهنگ فقر و رکود ذهنی بسیار مهم است؛ چراکه براساس گزاره نظری «سند هیل مولاینیتین» «فقر احمق می‌کند» (مولاینیتین و شفر، ۱۳۹۸).

شکل ۱: چرخه باورهای فرهنگی فقر مضاعف (پژوهشگر)، (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 1: The cycle of cultural beliefs of intensive poverty (Authors, 2022).

از مفاهیم مهم و کلیدی که گرانگاه وحدت‌بخش بین‌رشته‌ای، به‌ویژه در رشته‌های جغرافیای شهری، برنامه‌ریزی شهری، معماری، جامعه‌شناسی توسعه، فرهنگی، شهری و آسیب‌های اجتماعی است، مفهوم بنیادی و گزاره نظری فضا و به‌ویژه فضای شهری است. صاحب‌نظران این نظریه ترکیبی معتقد هستند که فضا و در این پژوهش، فضای شهری یک مفهوم چندبُعدی هست و متغیرهایی مانند کالبد، مناسبات اجتماعی و سپهر فرهنگی و روانی در تشکیل آن بسیار مؤثر هستند. براساس این نظریه، کیفیت زندگی و آسیب‌های اجتماعی و شهری در قالب فضایی شکل می‌گیرند که متغیرهای مزبور در تشکیل و تبیین آن سهم به‌سزایی دارند. برخی از صاحب‌نظران در گزاره‌های نظری کیفیت زندگی و فقر فضایی که به‌طور عموم در مناطق حاشیه‌نشینی ظهور می‌یابد، موضوع داغ ننگ محلات حاشیه‌ای و تفکیک فضایی آنان را مطرح می‌کنند که قشرهای مختلف ساکن شهر نسبت به هم دیگر دارند. ساکنین به‌صرف سکونت در چنین مناطقی به‌عنوان افرادی فاقد هدف در زندگی و ناامن شناخته می‌شوند که این ادراک با ایجاد رفتار اجتنابی موجب تشدید وضعیت این مناطق و ساکنین می‌شود. به‌گونه‌ای که شهر و ساکنین را با دو سوگرایی میان ساکنین محلات فقیر و ثروت‌مندان مواجه می‌سازد. اساساً درک ثروتمندان شهر حاصل بازنمایی منفی از محلات فقیر است. این محلات توسط سایر افراد، فقیرتر، خطرناک‌تر، و سیاه‌تر ادراک و می‌شوند (جنسن و همکاران، ۲۰۲۱؛ به نقل از: محمدی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۱۵)؛ از این روی، «حاشیه‌نشینی، برآیند درهم‌تنیده فقر، رشد بی‌رویه جمعیت، نابه‌سامانی اقتصادی و اجتماعی و مدیریت غیرمسئول در پاسخ‌گویی به نیازهای شناخته شده انسانی در حداقل‌ها است» (نقدی، ۱۳۸۶: مقدمه) که مبنای شکل‌گیری کیفیت زندگی شهری پایین می‌شود.

بدیهی است پدیده‌های انسانی و رفتارهای فضایی برخاسته از آن در شهرها، ماهیت پیچیده‌ای و چندبُعدی دارد؛ لذا می‌تواند تابع هر یک از فرآیندهای فوق‌یا ترکیبی از آن‌ها باشد و در شکل‌گیری آن، فرهنگ و خرده‌فرهنگ‌هایی مانند: فرهنگ فقر، فقر فرهنگ شهری و فرهنگ فقر انتقالی بسیار مهم هستند. در این میان، تحلیل الگوهای فضایی پدیده‌های اجتماعی و رفتارهای انسانی، به‌ویژه در محدوده‌های مطالعاتی کوچک (شهر و محله‌های شهری) تأکید بیشتری بر کاربرد فرآیند «انتشار گسترشی»^۴ و الگوهای «انتشار فضایی»^۵ آن دارند؛ چراکه با تبیین مناسبات فضایی و آثار متقابل میان نواحی و مکان‌ها، چارچوب نظری-تحلیلی مناسبی برای تحلیل الگوهای فضایی در این زمینه و با مقیاس‌های متناسب به‌دست می‌دهد. در الگوی فضای شهری، نقش تراکم‌ها و به‌خصوص، تراکم اجتماعی و تراکم فضایی بسیار جدی و اثرگذار است.

تراکم اجتماعی بر تعداد افراد که باهم روابط و مناسبات دارند، تکیه دارد، درحالی‌که تراکم فضایی بر موقعیت کالبدی تأکید می‌کند. تراکم فضایی اغلب با شاخص‌های تراکم جمعیت و تراکم ساختمانی بیان می‌شود، اما دیگر شاخص‌ها و عوارض فضایی از جمله شبکه‌های معابر و فعالیت‌های شهری (کاربری‌ها) نیز به نوبه خود سهم به‌سزایی در تراکم فضایی دارند.

در رویکرد جامعه‌شناسی معاصر و تلفیق‌گرا، برخلاف پژوهش‌های فردگرایانه و زیست‌شناختی و یا نگرش تک‌بعدی ساختارگرایانه که در آن عامل ساختار مهم است، عوامل کلان اجتماعی و ساختاری از یک طرف و فرآیند تفهمی و تفسیری و خرده‌نگر، از طرف دیگر در بروز و شیوع آسیب‌های فرهنگی اجتماعی در اولویت تبیین‌ها قرار می‌گیرد. نظریه‌پردازان مکتب شهری شیکاگو، شهر را به‌عنوان کانون انواع نابه‌سامانی‌ها و ناهنجاری‌ها مورد بررسی قرار می‌دهند. آن‌ها موضوع مهاجرت را به بزرگی و ناهمگونی شهر و در نتیجه بروز آسیب‌های پرشمار اجتماعی، به‌خصوص کلان‌شهرها ارتباط می‌دهند که در پی آن، بسیاری از اخلاقیات و هنجارهای اجتماعی - که تنظیم‌کننده شیرازه روابط اجتماعی است - از بین رفته و یا تأثیرات آن‌ها کم‌رنگ می‌شود. «شاو» و «مکی»، بر این باورند که بی‌سازمانی اجتماعی توانایی محله‌های شهری را برای تنظیم خودش از طریق کنترل‌های اجتماعی غیررسمی کاهش می‌دهد. «مارانس» برای ارزیابی کیفیت زندگی شهری در شهرها، دو رویکرد اساسی را معرفی می‌کند؛ رویکرد نخست، به‌عنوان رویکرد عینی، شامل پایش و نظارت بر کیفیت زندگی / کیفیت زندگی شهری است که از طریق مجموعه‌ای از شاخص‌های مشتق از داده‌های فضایی جمع‌شده از منابع اداری مانند سرشماری‌ها مرتبط با کیفیت زندگی ادراک‌شده، می‌باشند (به‌عنوان مثال، سطح درآمد خانواده، میزان جرم، سطوح آلودگی، هزینه مسکن و غیره).

دومین رویکرد، به‌عنوان رویکرد ذهنی، شامل مدل‌سازی روابط میان ویژه‌گی‌های محیط شهری و اندازه‌گیری ارزیابی‌های ذهنی از قلم‌روهای کیفیت زندگی مردم است که شامل رضایت‌مندی از پدیده‌های خاص از زندگی به‌عنوان یک کل می‌باشد. این دیدگاه که به دیدگاه ذهنی، نوع داده‌های جمع‌آوری‌شده از میان روش‌های پژوهش زمینه‌ای و داده‌های تحلیل‌شده از طریق روش‌هایی مانند تحلیل رگرسیون یا مدل‌های چندساختاری را درگیر می‌کند. برخی از صاحب‌نظران در بُعد شناختی کیفیت زندگی به دو بُعد از کیفیت زندگی توجه دارند؛ به‌عنوان نمونه، «یو» و «لی» (۲۰۰۸) در تلاش برای بسط مدل «سیرجی» و همکاران (۲۰۱۰) دو بُعد عاطفی برای کیفیت زندگی قائل شدند. مؤلفه شناختی رضایت از زندگی به درک تفاوت بین آرزوها و دست‌آوردها اشاره دارد که

دامنه‌ای از تحقق تا محرومیت را شامل می‌شود؛ درحالی‌که مؤلفه عاطفی متضمن لذت‌های تجربه‌شده‌ای است که در احساسات، عواطف و روحیه تجلی می‌یابد (همتی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۵). درنهایت لازم است که ماهیت و درجه ارتباط میان ابعاد عینی و ارزیابی ذهنی افراد آزموده شود، کاری که اساس نوشتار حاضر است.

۲-۲. جمع‌بندی نظریه‌ها و چارچوب نظری

در جمع‌بندی نظریه‌های پژوهش با ارائه نظریه‌های بین‌رشته‌ای و به‌ویژه در پارادایم نظریه‌های تلفیقی جامعه‌شناسی معاصر و مرتبط با عامل‌های پژوهش (فقر و فرهنگ فقر، فضای شهری، آسیب‌های شهری و کیفیت زندگی شهری)، نظام نظری پژوهش حاضر را چارچوب‌بندی نمودیم. این نظام نظری شامل نظریه‌های ساختی-عملیاتی گیدنز، نظریه میدان، سرمایه و منش بوردیو، نظریه فضای شهری (لوفر، ۱۳۹۸)، امیدهای اجماعی و فضاهای بی‌دفاع شهری «دیوید هاروی» (۱۳۹۶) و نظریه‌های تلفیقی و ترکیبی کیفیت زندگی شهری است.

در ساخت‌یابی، شرایط سازمان دادن مستمر یا تغییر شکل ساخت‌ها است که به بازتولید نظام‌های اجتماعی می‌انجامد (گیدنز، ۱۳۸۴). براساس نظریه ساختی-عملیاتی گیدنز، نوع و میزان آسیب‌های اجتماعی، بازتولید آن‌ها، ساختارهای کالبدی و فضای شهری به دلیل حضور عامل قدرتمند فرهنگ فقر شهری و مؤلفه‌های اصلی تشکیل‌دهنده این عامل یعنی، فرهنگ فقر اولی/ انتقالی، فقر فرهنگ شهری/ شهرنشینی، فقر شهری و فرهنگ فقر عام/ مضاعف است که در فضای شهری ساکن و هم‌افزا می‌شود و کیفیت زندگی شهری در یک بازی دوسویه عامل‌ها (عملیاتی) و ساختارها (ساختی) بر ساخت می‌کند.

براساس نظریه بوردیو (۱۳۹۵) و با توجه به مفاهیم کلیدی و مثلثی میدان، عادت‌واره/ منش و سرمایه، شهرنشینی یک محله و شهر براساس عادت‌واره‌ها/ منش‌ها و سرمایه‌های خود (به‌ویژه سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی) برای رقابت و فعالیت وارد عرصه میدان‌های محل زندگی شان می‌شوند و در تعامل این سه مفهوم و ویژه‌گی‌های آن، مدالیت‌ها شکل می‌گیرد که حاصل آن آسیب‌های شهری هست. این برساخت‌ها براساس ذهن‌های کنشگران که متأثر از باورهای فرهنگ شهری شان است و عادت‌واره/ منش‌های شان را شکل می‌دهد، از طریق تعیین‌پذیری از واقعیت و عینیت‌های زندگی شان مانند: فضای شهری، میدان‌ها و مدالیت‌ها، تولید و بازتولید آسیب‌های شهری، در برساخت کیفیت زندگی شان مؤثر می‌باشد. نظریه بوردیو در مورد ابعاد ذهنی و عینی کیفیت زندگی و آشتی آن دو و به‌ویژه نقش ممتاز تعیین‌بخش

شبکه‌ها و میدان‌های اجتماعی در تولید و بازتولید آسیب‌های شهری و تعیین‌پذیری کیفیت زندگی‌شان، قدرت توصیف‌گری و تبیین‌کنندگی خاصی دارد.

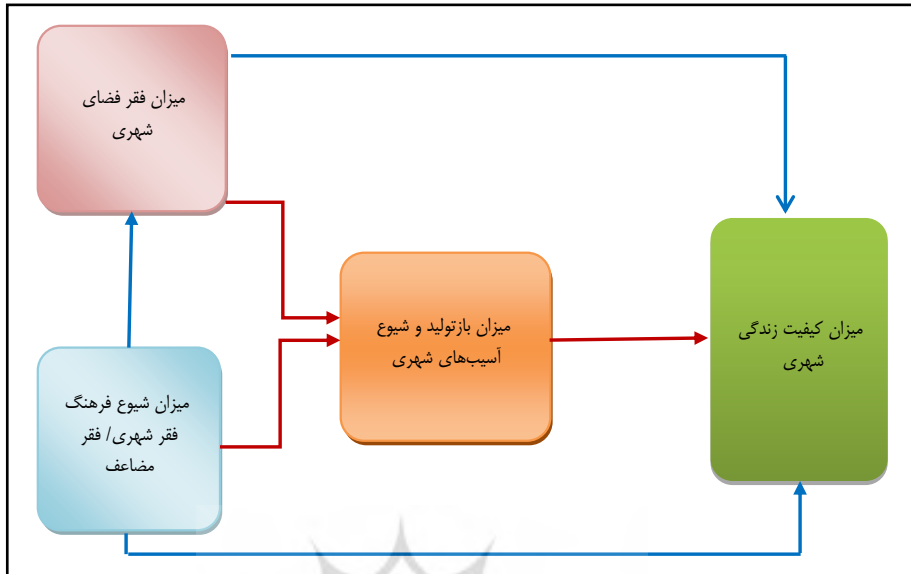
با توجه به نظریه دیوید هاروی (۱۳۸۲) و براساس مفاهیم کلیدی فضای شهری، امیدهای اجتماعی، فضاها بی‌دفاع شهری، نقش فضای شهری به ماهو فضای شهری در تولید و بازتولید آسیب‌های اجتماعی/شهری و در برساخت کیفیت زندگی بسیار مهم هست؛ از این‌رو فضای شهری به‌عنوان یک عامل زمینه‌ای در راهبری باورهای فرهنگی در حوزه فرهنگ شهری در افزایش امیدهای اجتماعی با کاهش و تعدیل آسیب‌های اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی نقش مهمی بازی می‌کند.

رویکرد تلفیقی کیفیت زندگی «فرانس»، «ماینس»، «لی» و «بونک» با تلفیق دو رویکرد ذهنی/عینی و عاملیت‌گرا/ساختارگرا، دید جامع‌تری در رابطه با کیفیت زندگی مطرح می‌کند. توجه روزافزون به کیفیت زندگی به‌عنوان سازه‌ای ترکیبی باعث شده که بر تعداد قلم‌روها یا حوزه‌های مطالعاتی این سازه افزوده شود. لی، معتقد است که سه حوزه محیطی، اجتماعی و اقتصادی سه ستون اصلی کیفیت زندگی هستند که می‌توانند برای تشخیص مفهوم زندگی مناسب و پایدار و هم‌چنین برای توضیح معنای کیفیت زندگی مورد استفاده قرار گیرند. بونک، هم سه حوزه مهم که به بررسی کیفیت زندگی می‌پردازند را شامل روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و اقتصاد می‌داند. روان‌شناسی ویژگی‌های شخصیتی را بر رفاه و به‌زیستی ذهنی مؤثر می‌داند. جامعه‌شناسی بر نقش الگوها و عوامل اجتماعی و جمعیتی بر رفاه و به‌زیستی ذهنی تأکید دارد و نهایتاً اقتصاد نقش درآمد را در رفاه و به‌زیستی ذهنی مهم‌تر از سایر حوزه‌ها می‌داند. با توجه به مباحث مطرح شده در زمینه کیفیت زندگی می‌توان سه ویژگی مهم برای این سازه برشمرد. این ویژگی‌ها شامل چند بُعدی بودن کیفیت زندگی، ذهنی بودن آن و پویایی این سازه است. در ادامه تلاش می‌کنیم مدل مفهومی پژوهش را براساس نظریه‌های تلفیقی وفادار به سطوح خرد و کلان از یک طرف و ذهن و عین از طرف دیگر، طراحی نماییم.

۳. روش پژوهش

معرفت‌شناسی دانشی و روش‌شناسی که بر اصول بنیادی فلسفه علم و نظریه دانش استوار است، در هر پژوهش علمی و نظام‌مند بسیار مهم و استفاده از آن سودمند و تضمین‌کننده یافته‌های پژوهشی است (نیومن، ۱۹۹۷). پژوهش یک سازه اجتماعی است که با پرسش‌های چپستی؟، چرایی؟ و چگونگی؟ باید سامان یابد (ایمان، ۱۳۸۹). براساس ماهیت موضوع پژوهش که مبنای پژوهش حاضر است، رویکردها و به حکم

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش: بازنمایی آسیب‌های شهری ناشی از فقر مضاعف فرهنگ فقر شهری در کیفیت زندگی شهری (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 2. The conceptual model of the research: representation of urban damages caused by intensive poverty, the culture of urban poverty in the quality of urban life (Authors, 2022).

روش‌شناسی، روش پژوهش از نوع «ترکیبی هم‌زمان»^۶ و «ترکیبی متوالی»^۸ هست. با توجه به ساختار پرسش‌های پژوهش (کرسول، ۱۳۹۸) و برای کشف واقعیت‌ها، ظرفیت‌ها و واقعیت موجود مرتبط با موضوع و پرسش‌های پژوهش در اجتماعات محلی و جامعه آماری پژوهش، از یک طرف می‌بایست با چراغ رویکرد استقرایی و با بهره‌مندی از روش‌های کیفی، به کشف این واقعیت‌ها پرداخت، و از طرف دیگر با توجه به مدل مفهومی، چارچوب نظری و فرضیه‌های پژوهش می‌بایست با رویکرد قیاسی و با بهره‌مندی از مطالعات پیمایشی در قالب روش‌های کمی برای آزمون فرضیه‌ها بود؛ از این‌رو، روش‌های پژوهش حاضر «ترکیبی»^۹ از انواع هم‌زمان و متوالی است.

به عبارت دیگر، از یک طرف به دلیل فقدان مطالعات کافی و پیشینه پژوهش در قلمرو جامعه آماری می‌بایست مطالعات اکتشافی انجام می‌گرفت تا وضعیت میدان پژوهش و ساخت آن روشن و شفاف شود؛ هم‌چنین وضعیت فضای شهری به شیوه‌های روش‌میدانی مانند مشاهده و تصویربرداری می‌شد و شیوع جغرافیایی گونه‌های آسیب‌های شهری و رتبه آن‌ها به شیوه‌ها و فن‌های تخصصی رتبه‌بندی و مشخص می‌گشت؛ هم‌چنین تعیین و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده فرهنگ

فقر شهری و میزان نفوذ جغرافیایی آن‌ها به شیوه مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساخته در جامعه آماری تعیین و مشخص می‌شد؛ از این روی به ضرورت، نیازمند استفاده و بهره‌مندی از روش‌های کیفی بودیم و به همین جهت از ابزارهای گردآوری داده‌ها، شیوه‌ها و فنون مرتبط با این روش‌ها استفاده می‌کنیم و هم‌چنین در جستجوی وجود/عدم وجود برخی متغیرهای عمده و مؤثر جمعیتی که در ساخت و ساختار جامعه آماری پژوهش، از روش‌های کیفی دیگر که اسنادی (گزارش‌های مرکز آمار ایران، سال ۱۳۹۵ و یا سایر گزارش‌های آماری سازمان‌ها مانند: مدیریت شهری تهران) است به ضرورت استفاده می‌نماییم. از طرف دیگر، برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از روش کمی پیمایش کیفیت زندگی بهره‌جسته‌ایم و برای آماده کردن برخی داده‌ها و اطلاعات برای آزمون و به‌ویژه تحلیل سطوح ساختاری و کنشی پژوهش و یا مقایسه‌ها و اریانس عامل و متغیرهای پژوهش در درون و برون خوشه‌ها و تکمیل مطالعه جامعه‌شناسی تطبیقی از خرده پیمایش‌ها در قالب روش‌های کمی بهره‌بردیم و مهم‌تر؛ از روش‌های کیفی و کمی توأمان در حوزه مهندسی و برنامه‌ریزی شهری استفاده کردیم تا بتوانیم برای طراحی و تدوین نقشه‌های محله‌ها و یا گزارش پدیده‌ها و واقعیت‌های اجتماعی و شهری که به موضوع و پرسش‌های پژوهش حاضر مربوط می‌شد مانند GIS و... استفاده نماییم.

برای تعریف سازه‌های پژوهش، مانند -فرهنگ فقر شهری- علاوه بر استفاده ادبیات مفهومی و نظری پژوهش از یافته‌های «فوکوس گروپ» استفاده نمودیم؛ هم‌چنین برای تعریف و تدقیق حوزه انتشاری آسیب‌های شهری، گونه‌های مدالیت‌ها، حرکت روزانه جمعیت و الگوهای آن، فضای شهری، به‌ویژه در ابعاد کالبدی و تراکمی و... از یافته‌های فوکوس گروپ تخصصی بهره‌برده‌ایم. از طرف دیگر، در فرآیند مطالعه اکتشافی از خرده پیمایشی که حجم نمونه آن کوچک‌تر و در حدود ۳۵ نفر برای هر منطقه بود، استفاده کرده‌ایم. یافته‌های مشاهدات میدانی برای ثبت فضاهای شهری، تصویربرداری و... بسیار در ادامه پژوهش، پژوهشگران را یاری رساند. میزان روایی پژوهش‌های کیفی و کمی به‌طور عمده در مصاحبه‌های عمیق از اشباع پژوهشگر و در سنجش کمی/پیمایش اصلی پژوهش از طریق آزمون کرونباخ حاصل شد.

براساس برخی یافته‌های پژوهش کیفی و فرض‌های استنتاج شده از چارچوب نظری پژوهش و پس از فرآیند فرآیند شاخص‌سازی و گویه‌ها، پرسش‌نامه پیمایش پژوهش تدوین و در مرحله پیش‌آزمون روایی سنجی شد. در ادامه، ابتدا از طریق شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای فضایی از میان فضاهای شهری، یعنی محله‌های مناطق مورد مطالعه/جامعه

آماري پژوهش، دو محله هاشمی و یافت آباد انتخاب و سپس براساس شیوه نمونه‌گیری مبتنی بر جی‌پاور، ۴۰۰ خانوار از این دو محله انتخاب و پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته، تکمیل شدند.

جدول ۱: توزیع روش‌ها و ابزارهای گردآوری داده‌ها، جوامع آماری، شیوه نمونه‌گیری و جمعیت نمونه‌ها، براساس پرسش‌های کلیدی / مفاهیم اساسی، محل و شیوه ارائه یافته‌های پژوهشی (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 1: Distribution of data collection methods and tools, statistical communities, sampling method and sample population, based on key questions/ basic concepts, place and method research presented (Authors, 2022).

ردیف	روش‌ها و ...		جامعه آماری و نمونه...		محور / یافته‌ها کارایه در گزارش	
	رویکرد	روش	نمونه‌گیری	حجم نمونه	محل ارائه	شیوه ارائه
۱	کمی	پیمایش و خرده پیمایش‌ها	تصادفی ساده و هدفمند، خوشه‌ای	حدود ۴۰۰ نفر / خانوار برای پیمایش اصلی و ۷۰ نفر برای خرده پیمایش‌ها	بخش پرسش‌های کمی پژوهش	بخش تبیینی و آزمایشی و تبیینی
۲	کیفی	فوکوس گروپ‌ها، مصاحبه‌ها، مشاهدات و ...	هدفمند، فضایی، گلوله برفی و ...	۲۶ نفر در ۲ محله برای مصاحبه عمیق و ۱۲ متخصص برای فوکوس گروپ	بخش پرسش‌های کیفی پژوهش	بخش توصیفی و تحلیلی

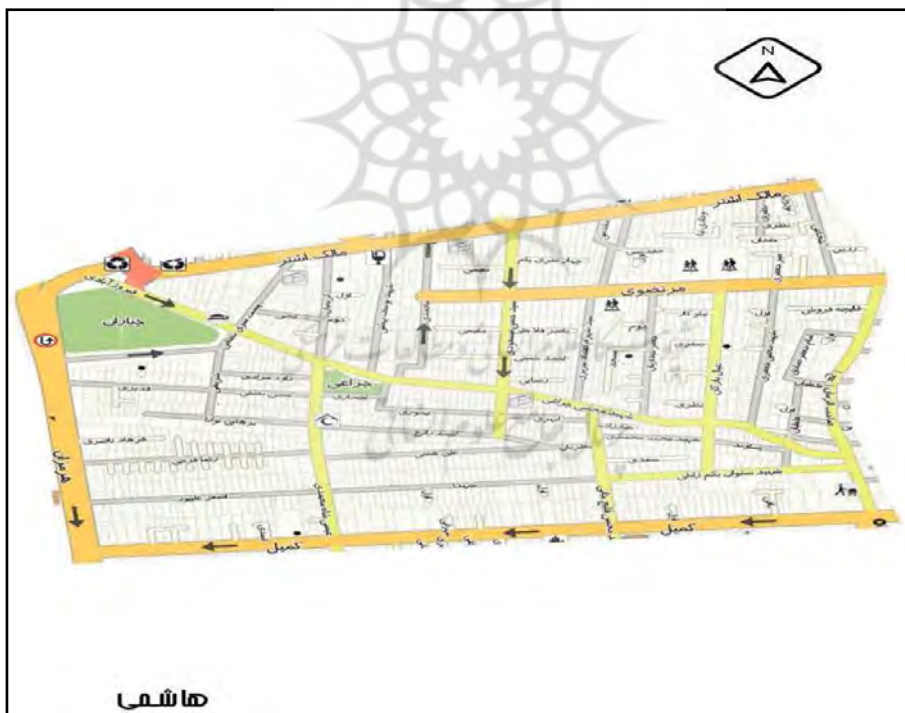
۴. یافته‌های پژوهش

با توجه به دامنه وسیع یافته‌های پژوهش که اساس پژوهش حاضر است، تلاش می‌شود تا آن‌ها را به صورت چکیده و موجز در دو بخش توصیفی (شامل یافته‌های حاصل از روش‌های اسنادی، فوکوس گروپ، مشاهدات میدانی و ...) و تبیینی (نتایج حاصل از فرض آزمایشی و اجرای پیمایش) توصیف، تبیین و تحلیل گردند.

۴-۱. یافته‌های توصیفی / کیفی

یافته‌های میدانی پژوهش (مشاهده‌ها و مصاحبه‌ها) و نتایج فوکوس گروپ، تخصصی و برخی از خرده پیمایش‌ها^۱ نشان می‌دهد که فضای کالبدی محله هاشمی نه تنها شرایط را برای بازتولید جرائم و آسیب‌های شهری فراهم می‌سازد، بلکه ساختارهای

کالبدی آن به نحوی است که از طریق میدان‌ها و مدالیته‌های مختلف موجب شیوع این آسیب‌ها، جرائم و ناامنی‌ها می‌شود. طراحی خیابان‌ها، کوچه‌ها، پارک‌ها، بوستان‌ها و مکان‌های عمومی، مانند حمام‌های عمومی و بوستان‌ها موجب شیوع شدید آسیب‌های شهری مدالیته‌محور، از جمله: میدان‌های فروش و مصرف مواد مخدر، حضور زنان خیابانی، تراکم اراذل و اوباش است؛ علاوه بر این، فقر فضای شهری موجب شریان‌های ترافیکی زیاد، تراکم کالبدی فشرده با اختلال در سرانه‌ها، بافت‌های فرسوده، پیاده‌روها، بوستان‌ها و توزیع مراکز خدماتی، بسیار نامناسب و آسیب‌زا می‌شود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد محله هاشمی با بافت فرسوده، آنومی ترافیکی، آسیب‌های شهری، خانه‌های مجردی از محله‌های آسیب‌دیده و فقیر شهر تهران می‌باشد که فرهنگ فقر شهری در آن بسیار قابل توجه است. در ارتباط با کاربری‌ها، از مجموع سطوح محله به میزان ۴۹/۴ هکتار (معادل ۷۵٪) به کاربری مسکونی اختصاص یافته است. بافت فشرده با قطعات زمین بسیار کوچک، سطح

شکل ۳: توزیع گرافیکی محله هاشمی منطقه ۱۰ شهرداری تهران (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 3: Graphical repartition of Hashemi neighborhood, district 10 of Tehran municipality (Authors, 2022).

قابل ملاحظه‌ای از محله را اشغال کرده است. فشردگی و تراکم شدید جمعیت در این محله بارز است. مقایسه شاخص‌های محله با متوسط وضعیت در سطح شهر تهران حاکی از فرسودگی بافت مسکونی و نازل بودن کیفیت سکونت در این محله است.

شکل ۴: تصویر گرافیکی محله یافت‌آباد منطقه ۱۷ شهرداری تهران (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 4: Graphic image of Yaftabad neighborhood, district 17 of Tehran municipality (Authors, 2022).

محله یافت‌آباد در ناحیه ۱ و در شرق منطقه ۱۷ شهرداری با مساحت حدود ۶۲ هکتار در مجاورت بزرگ‌راه آیت‌الله سعیدی قرار دارد. نوع بافت محله تجاری و مسکونی و از متنوع‌ترین مراکز خرید بورس مبل ایران و تهران است و بزرگ‌ترین و باکیفیت‌ترین بازار مبل و صنایع چوبی ایران در آن قرار دارد. از آنجایی که این منطقه در محدوده طرح ترافیک و طرح زوج و فرد نیست، ساکنان سایر مناطق شهری تهران به راحتی می‌توانند با اتومبیل‌های شخصی برای خرید به این مراکز و محله مراجعه نمایند. اصلی‌ترین و بزرگ‌ترین مراکز این بازار به سه دسته: ۱- بازار مبل شماره یک، ۲- بازار مبل شماره دو، ۳- بازار مبل شماره سه تقسیم می‌شوند.

۴-۱-۱. جمع‌بندی و تحلیل تطبیقی نیم‌رخ جامعه آماری فراگیر

براساس یافته‌های پیمایشی و پویایی پژوهش (مشاهدات و مصاحبه‌ها) و هم‌چنین بهره‌مندی از یافته‌های اسنادی پژوهش^{۱۱}، موارد ذیل در قلمرو وضعیت حوزه و دامنه فراگیر جامعه آماری پژوهش و سایر محله‌های جامعه آماری (برون‌خوشه‌ها) و محله‌های نمونه پژوهش (درون‌خوشه‌های پژوهش) به شرح ذیل محسوس و قابل تأمل هست.

توصیف و تحلیل‌های مقایسه‌ی نشان می‌دهد، محله‌های پژوهش دارای واریانس قابل‌توجه و متفاوتی از وضعیت جامعه (مناطق) فراگیرشان دارند. این مقایسه، هم‌چنان بیانگر این است که یک قاعده و فرمول واحد برای همه محله‌های مناطق وجود ندارد؛ به‌عنوان مثال، در مقایسه میانگین‌های مساحت بنا، با این‌که منطقه ۱۰ شهرداری، ریزدانه‌ترین منطقه تهران و از ۲۲ منطقه، رتبه ۲۲ را دارد، ولی منطقه ۱۷ در هم‌جواری آن وضعیت بهتری دارد، اما محله‌های هر دو منطقه که در بلافصل محور احداث بزرگ‌راه یادگار امام جنوب قرار دارند، دارای وضعیت یکسان و مشابهی هستند. میانگین مساحت محله‌های هر دو منطقه در حوزه بلافصل حدود ۷۵ متر است؛ در صورتی‌که میانگین مساحت بناهای منطقه ۱۰ شهرداری، ۱۲ متر کمتر از منطقه ۱۷ هست.

محله‌های منطقه ۱۰ و به‌ویژه محله هاشمی با ۷۴٪ بیشترین و منطقه ۱۷ با حدود ۵۰٪ کمترین میزان مالکیت بر املاکشان را دارند و هاشمی‌ها مالک‌ترین و یافت‌آبادی‌ها مستأجرترین هستند.

«ساختار قومی»^{۱۲} و فرهنگی محله‌ها بسیار قابل تأمل هست؛ هرچند اکثر شهروندان این مناطق و محله‌ها، دارای منشأ شهرستانی و به‌طور عموم غیرتهرانی هستند، ولی تنوع فرهنگی و «قومی»^{۱۳} آن‌ها هم قابل تأمل هست. محله‌های یافت‌آباد و هاشمی با ۵۶ و ۳۵٪ گویش‌آذری بیشترین تمایزات فرهنگ قومی را دارا می‌باشند. احساس تعلق محله و روابط محلی و نظامات اجتماعی حاکم بر تعاملات آن‌ها، سنتی، از نوع سرمایه اجتماعی عمودی و قوم‌محور است و غریبه‌گی شهری در آن‌ها کمتر معنی دارد. «محل استقرار و نفوذ گروه‌های مرجع غالب در منطقه ۱۷ از نوع اقتصادی، مدنی و در منطقه ۱۰ مذهبی-سنتی است» (ناظری، ۱۳۹۹).

محله‌های پژوهش، به‌طور عمده مهاجران، مناطق دیگر شهر تهران، فراملی/خارجی (محلات منطقه ۱۰)، فراشهری/شهرستانی در محله‌های منطقه ۱۷ به‌طور عموم کارگر و فرامنطقه‌ای هستند که این نوع مهاجرت و الگوی جابه‌جایی موجب شده است افرادی از این مناطق (به‌ویژه منطقه ۱۰) از پایین‌دست شهر تهران برای

مهاجرت به مناطق بالای شهری و یا بالعکس عمل کنند. میزان توسعه‌یافتگی هر دو محله از میانگین شهر تهران پایین‌تر هستند و از شرایط مطلوبی برخوردار نیستند. شرایط شکل‌گیری مدالیت‌های آسیب و جرم‌زا در منطقه ۱۰ بالا است و شرایط شکل‌گیری مدالیت‌های اقتصادی و سالم در منطقه ۱۷ مستعدتر هست؛ از این‌روی در این مناطق واریانس‌ها هم از جهت گونه‌های مدالیت‌ها و همه از حیث سرعت و میزان شکل‌گیری آن‌ها زیاد است.

با این‌که وضعیت ساختمان جمعیت در حوزه و دامنه بلافصل و فراگیر جامعه آماری با باورهای فرهنگی سنتی، قوم‌مدارانه، مهاجرت‌پذیری، آسیب‌های شهری هم‌خوانی دارد، اما سن سرپرستان خانواده محله هاشمی با میانگین حدود ۵۵ سال، جنسیتشان با میانگین ۸۷٪ مرد و تحصیلاتشان با میانگین ۸ کلاس سواد، محل تولد ۵۹٪ تهرانی، قوم و گویش آذری حدود ۳۵٪ و ... بسیار متفاوت از محله یافت‌آباد هست و واریانس‌های قابل‌تأملی دارند. سن سرپرستان خانوار محله یافت‌آباد با میانگین ۴۷ سال سن، با ۸۹٪ مرد، تحصیلات ۸ و نیم کلاس، اشتغال حدود ۷۱٪، قوم و گویش آذری با حدود ۵۷٪، محل تولد حدود ۵۰٪ تهرانی و ... بسیار متفاوت از محله هاشمی هست.

جمعیت شناور محله‌های پژوهش هم به‌لحاظ گونه‌شناسی و هم به‌لحاظ موقعیت‌های جغرافیایی بسیار قابل‌تأمل هست. به دلیل نوع اقتصاد حاکم در منطقه ۱۷ با محوریت بازارهای مبیل، نوع بافت مذهبی، اجتماعی، آسیبی و تجاری و در منطقه ۱۰ با محوریت مذهبی و سنتی با مشتریان درون منطقه‌ای و بازارهای تجاری مانند بازار پارچه با مشتریان برون و فرامنطقه‌ای، وجود ایستگاه‌ها و گرهِای خاص ترافیکی در سه‌راه آذری/ شمشیری، میدان بوتان، یافت‌آباد و بازار مبیل و هم‌چنین وجود برخی بزرگ‌راه‌های فرامنطقه‌ای مانند بزرگ‌راه آیت‌الله سعیدی، یادگار امام با کارکردهای خاص ترافیکی و ... جمعیت شناور این مناطق و اجتماعات محلی از نوع و گونه‌گذری و ماندگار در درون منطقه هست و در نتیجه کاراکترها و نقش‌های خاصی را معرفی می‌کند.

بررسی متغیر اشتغال، نشان می‌دهد این شاخص در محله‌های منطقه ۱۰ کمتر و محله هاشمی حدود ۴۷٪ و برای منطقه ۱۷ بیشتر و برای محله یافت‌آباد حدود ۷۱٪ هست.

میزان مالکیت املاک و مساکن، شهروندان در محله‌های منطقه ۱۷ خیلی کمتر و ۵۰٪ است. این عدد برای منطقه ۱۰ با ۷۲٪ بیشترین هست. با توجه به وضعیت پارکینگ (کمتر از ۴۰٪ دارای پارکینگ برای اتومبیل هستند)، این مورد یکی از معضلات جدی این مناطق است. میانگین قدمت بنای محله‌های مناطق ۱۷ و ۱۰ متفاوت و واریانس بیشتری دارند. محله هاشمی با حدود ۳۳ سال بسیار فرسوده و محله یافت‌آباد

با ۱۸ سال از فرسودگی کمتری برخوردار است. وضعیت قدمت ساختمان همانند سایر متغیرها، مانند ریزدانی و ... بسیار متفاوت و معنی‌دار است.

۴-۱-۲. فقر مضاعف / فرهنگ فقر شهری

با ترکیب و تجمیع کردن ابعاد تشکیل‌دهنده سازه فقر مضاعف / فرهنگ فقر شهری، نمره کلی این فرهنگ در محله‌های پژوهش به دست آمد که در جدول ۲، نتایج آن را گزارش می‌کنیم. تلاش می‌کنیم تفاوت‌های درون‌خوشه و برون‌خوشه‌ای ابعاد تشکیل‌دهنده سازه مزبور را به شیوه مقایسه‌ای و تطبیقی، مشخص کنیم.

با توجه به نتایج و یافته‌های جدول ۲ در محله هاشمی، وضعیت فرهنگ فقر اولی / انتقالی با رتبه ۱ و فرهنگ فقر عام با رتبه ۲ بسیار زیاد است؛ این وضعیت در محله یافت‌آباد این‌گونه است که وضعیت فرهنگ فقر عام رتبه ۱ و فرهنگ فقر انتقالی رتبه ۲ را دارد. در مجموع براساس نظرات پاسخ‌گویان، وجود فرهنگ فقر شهری در محله هاشمی ۷۰٪ و برای محله یافت‌آباد ۴۷٪ است. دلیل وضعیت بهتر محله یافت‌آباد به فرهنگ فقر اولی و انتقالی و فرهنگ شهرنشینی و دسترسی‌های اهالی این محله به منابع اقتصاد شهری برمی‌گردد. چنان‌چه در معرفی محله‌های پژوهش گزارش کردیم، وجود بازار بزرگ مبلمان و برخی بازارهای مستقر در این محله و وجود برخی مؤلفه‌های شهری، وضعیت این محله را تحت تأثیر قرار داده و شیوع فرهنگ فقر شهری را تا حدودی کاهش داده است.

جدول ۲: توزیع نسبی نمونه‌های پژوهشی براساس نظرات‌شان در مورد توزیع ابعاد فرهنگ فقر شهری / فقر مضاعف محله‌شان (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 2. The relative dispensation of research samples based on their opinions about the distribution of the dimensions of the culture of urban poverty in their neighborhood (Authors, 2022).

میزان شیوع در محله و رتبه		ابعاد فرهنگ فقر شهری / فقر مضاعف
یافت‌آباد	هاشمی	
%	%	
(۴)۴۳	(۱)۷۳	فقر فرهنگ شهری / شهرنشینی
(۳)۳۹	(۳)۶۹	فرهنگ فقر انتقالی / اولی
(۲)۴۹	(۴)۶۷	فقر شهری / اقتصادی
(۱)۵۵	(۲)۷۲	فرهنگ فقر عام
۴۷	۷۰	میانگین

در جمع‌بندی فرهنگ فقر شهری به این یافته کلیدی و منطقی رسیدیم که افراد مهاجر که به دلیل فقر و به شیوه گروهی، دسته‌جمعی/ قومی و فرهنگی به برخی مناطق شهر تهران، مانند مناطق ۱۰ و ۱۷ شهری، کوچ و مهاجرت نموده‌اند و از طریق مهاجرت فرهنگ فقر/ فرهنگ اولیه را به محل سکونتی جدیدشان انتقال داده‌اند. از این افراد، آن‌هایی که در فرهنگ شهری نتوانستند هضم و ادغام شوند، دچار فقر فرهنگ شهری شده و با داشتن میزانی از این فقر به منابع اقتصاد شهری و فرصت‌های پایدار آن دسترسی پیدا ننموده و در تله فقر شهری گرفتار شدند. این وضعیت و فرآیند، فرهنگ فقر و ویژگی‌های آن را گسترش و تشدید نموده و فرهنگ فقر عام/ مضاعف را مشدد می‌کند که در مجموع با ترکیب این ابعاد با هم‌دیگر، سازه و عامل فرهنگ فقر شهری شکل می‌گیرد که حاملان این فرهنگ را به فضاهای نامطلوب شهری که در این پژوهش آن را فقر فضای شهری نامیدیم، گسیل ساخته و ماندگار می‌کند تا در آن فضای شهری نامطلوب/ فقر فضای شهری به بازتولید آسیب‌های شهری بپردازند و از این طریق کیفیت زندگی‌شان را نامطلوب سازند و پایین نگه‌دارند.

عامل میزان مطلوبیت/ فقر فضای شهری به‌عنوان عامل زمینه‌ای در پژوهش حاضر، نقش بسیار مهمی در کیفیت زندگی شهری ساکنان محله‌های پژوهش دارند. فضای شهری به تعبیر شهرسازان تراکم کاربری‌ها و به تعبیر جامعه‌شناسان فضامحور مانند «لوفور» و جامعه‌شناسان فرهنگی مانند «بوردیو» فضاهای اجتماعی و فرهنگی،

جدول ۳: توزیع وضعیت فقر فضای شهری محله‌های پژوهش براساس عناصر تشکیل‌دهنده‌اش (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 3: Distribution of urban space poverty in the research neighborhoods based on its constituent elements (Authors, 2022).

یافته‌های پژوهش		دامنه اندازه‌گیری		عامل
منطقه ۱۷	منطقه ۱۰	فراوانی	متغیرها	
یافت‌آباد	هاشمی		تراکم کاربری‌های خدماتی محله	مطلوبیت/ فقر فضای شهری
۳۷	۵۵		تراکم کاربری‌های کالبدی (سازه‌ها و محله)	
۳۰	۸۰	نسبی	تراکم کاربری‌های اجتماعی	
۶۰	۷۰		تراکم کاربری‌های مناسبات فرهنگی/ هنری	
۷۲	۸۰		میانگین	
۵۰	۷۱			

به عنوان یک ساختار با میدان‌هایی که ایجاد می‌کند و مدالیت‌هایی که می‌سازد از دو جهت بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارند؛ به عبارت دیگر، فضای شهری از یک طرف بستر ساز شکل‌گیری برخی آسیب‌ها و یا فعالیت‌های اقتصادی مخرب و یا مناسب می‌شود و با کاهش/افزایش و یا تعدیل آن‌ها بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارد. از طرف دیگر آسیب‌ها و فعالیت‌های اقتصادی نامناسب با تأثیرگذاری در فضاهای شهری و ایفای نقش در آن، فضاهای شهری را تغییر می‌دهند و تبدیل به فضاهای بی‌دفاع شهری می‌کنند و باز از این طریق بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارند.

با توجه به گزارش جدول ۳، وضعیت و بافتار فضای شهری محله هاشمی با ۷۱ و ۲۱٪ اختلاف با محله یافت‌آباد، بستر ساز مناسبی برای شکل‌گیری مدالیت‌های اقتصادی ناسالم و بروز گونه‌های مختلف آسیب‌های اجتماعی است و از کیفیت زندگی اهالی محله می‌کاهد. این وضعیت در محله یافت‌آباد برعکس محله هاشمی است و شرایط برای کیفیت زندگی مناسب‌تر است و فضای شهری در قالب میدان‌ها و مدالیت‌ها در این محله هم بستر ساز فعالیت‌های سالم اقتصادی است و هم کمتر اجازه می‌دهد تا آسیب‌های اجتماعی در آن بازتولید شوند و در نهایت میزان کیفیت زندگی اهالی این محله را می‌افزاید.

با نگاهی به ابعاد تشکیل‌دهنده میزان مطلوبیت/کیفیت و یا فقر فضای شهری محله‌های هاشمی و یافت‌آباد و براساس یافته‌های پژوهشی جدول ۳، درمی‌یابیم که وضعیت بافت‌های مسکونی فرسوده، ریزدانی آن‌ها، وجود بناهای مخروبه‌شکل، سازه‌های مربوط به ساختمان و بناهای عمومی، زوائد بصری، تفاوت‌های قابل توجه کاربری‌های فرهنگی و تراکم‌های مربوط به آن‌ها در محله هاشمی بسیار نامطلوب‌تر از محله یافت‌آباد است. در جمع‌بندی نهایی این یافته مهم است، هر دو محله فقیر هستند، ولی محله هاشمی فقیرتر است.

عامل میزان مطلوبیت/فقر فضای شهری به عنوان عامل زمینه‌ای در پژوهش حاضر، نقش بسیار مهمی در کیفیت زندگی شهری ساکنان محله‌های پژوهش دارند. فضای شهری به تعبیر شهرسازان تراکم کاربری‌ها و به تعبیر جامعه‌شناسان فضامحور مانند لوفور و جامعه‌شناسان فرهنگی مانند بوردیو فضاهای اجتماعی و فرهنگی، به عنوان یک ساختار با میدان‌هایی که ایجاد می‌کند و مدالیت‌هایی که می‌سازد از دو جهت بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارند؛ به عبارت دیگر، فضای شهری از یک طرف بستر ساز شکل‌گیری برخی آسیب‌ها و یا فعالیت‌های اقتصادی مخرب و یا مناسب می‌شود و با کاهش/افزایش و یا تعدیل آن‌ها بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارد. از طرف دیگر، آسیب‌ها و فعالیت‌های اقتصادی نامناسب با تأثیرگذاری در فضاهای شهری و ایفای نقش در آن،

فضاهای شهری را تغییر می‌دهند و تبدیل به فضاهای بی‌دفاع شهری می‌کنند و باز از این طریق بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارند.

با توجه به گزارش جدول ۳، وضعیت و بافتار فضای شهری محله هاشمی با ۷۱ و ۲۱٪ اختلاف با محله یافت‌آباد، بسترساز مناسبی برای شکل‌گیری مدالیت‌های اقتصادی ناسالم و بروز گونه‌های مختلف آسیب‌های اجتماعی است و از کیفیت زندگی اهالی محله می‌کاهد. این وضعیت در محله یافت‌آباد برعکس محله هاشمی است و شرایط برای کیفیت زندگی مناسب‌تر است و فضای شهری در قالب میدان‌ها و مدالیت‌ها در این محله هم بسترساز فعالیت‌های سالم اقتصادی است و هم کمتر اجازه می‌دهد تا آسیب‌های اجتماعی در آن بازتولید شوند و در نهایت میزان کیفیت زندگی اهالی این محله را می‌افزاید.

با نگاهی به ابعاد تشکیل‌دهنده میزان مطلوبیت/کیفیت و یا فقر فضای شهری محله‌های هاشمی و یافت‌آباد و براساس یافته‌های پژوهشی جدول ۳، درمی‌یابیم که وضعیت بافت‌های مسکونی فرسوده، ریزدانگی آن‌ها، وجود بناهای مخروبه‌شکل، سازه‌های مربوط به ساختمان و بناهای عمومی، زوائد بصری، تفاوت‌های قابل توجه کاربری‌های فرهنگی و تراکم‌های مربوط به آن‌ها در محله هاشمی بسیار نامطلوب‌تر از محله یافت‌آباد است. در جمع‌بندی نهایی این یافته مهم است؛ هر دو محله فقیر هستند، ولی محله هاشمی فقیرتر است.

۴-۱-۳. آسیب‌های شهری^{۱۴}

محله یافت‌آباد امن‌تر و کم‌آسیب‌تر از محله هاشمی است. با توجه به جدول ۴، گونه‌های آسیب‌های شهری به تفکیک محله‌ها نشان می‌دهد، محله یافت‌آباد با ۲۴٪ تفاوت معنی‌دار از انواع گونه‌های آسیب‌های شهری کمتری برخوردار هستند. دو محله پژوهشی در آسیب‌های اجتماعی جرم‌محور و مدالیت‌محور از سایر گونه‌های آسیب‌ها، در دو محله متفاوت‌تر هستند. براساس یافته‌های پژوهشی این تفاوت معنی‌دار و قابل‌تأمل آسیب‌های شهری در دو محله به ساختار اجتماعی، ساختمان جمعیتی، فضای کالبدی و تفاوت‌های فرهنگی محله‌ها و به‌ویژه به تفاوت اقتصادی و پویایی تجاری بودن دو محله و نفوذ گروه‌های مرجع اقتصادی در این دو محله مربوط می‌شود. محله یافت‌آباد به دلیل استقرار بازارهای مبل و پارچه، اقتصادی و تجاری است. آمدوشدهای تجاری و... از عامل‌های مؤثر در امنیت و ایمنی بوده و سهم آسیب‌های شهری و به‌ویژه آسیب شهری مدالیت‌محور در این محله کمتر است.

جدول ۴: توزیع آسیب‌های شهری پژوهش براساس گونه‌های آسیب‌ها به تفکیک محله‌های پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 4: Repartition of research urban damages based on the types of damages by research neighborhoods (Authors, 2022).

یافته‌های پژوهش		دامنه اندازه‌گیری	
منطقه ۱۰	منطقه ۱۷	فراوانی	گونه‌های آسیب‌ها
هاشمی	یافت‌آباد		متغیر
%	%		
۷۰	۵۷	نسبی	ایمنی و امنیت محور (احساسی)
۵۷	۴۱		ایمنی و امنیت محور
۵۸	۳۱		جرم‌محور
۴۶	۲۴		خشونت محور
۷۵	۲۴		مدالیته محور
۵۳	۴۴		عام
۶۰	۳۶	میانگین	

۴-۱-۴. کیفیت زندگی شهری محله‌های پژوهش

بنا به گواهی یافته‌های جدول ۵، اهالی محله یافت‌آباد هم امکانات و خدمات بیشتری نسبت به اهالی محله هاشمی در محله زندگی‌شان دارند و هم نسبت به آن‌ها از زندگی راضی‌تر هستند و این رضایت در مجموع با ۱۲٪ تفاوت به نفع یافت‌آبادی‌ها است؛ البته تفاوت مزبور بیشتر در بُعد عینی (مانند امکانات و خدمات شهری) است. یافت‌آبادی‌ها با ۵۹٪ در برابر ۴۴٪ هاشمی‌نشینان، از خدمات و امکانات شهری بیشتری برخوردارند.

۴-۲. یافته‌های تبیینی

فرضیه اول: بین میزان شیوع فقر مضاعف/ فرهنگ فقر شهری جامعه آماری پژوهش (هاشمی و یافت‌آباد) و میزان کیفیت زندگی شهری‌شان رابطه معنی‌داری وجود دارد. فقر مضاعف و یا همان فرهنگ فقر شهری نه تنها فقر فرهنگ شهرنشینی را افزایش، دسترسی‌ها را به خدمات معیار شهری، اقتصاد شهری و اقتصاد خرد معیشتی را محدود، بلکه مهم‌تر و بیشتر با انباشت فرهنگ فقر عام، ابعاد عینی کیفیت زندگی شهری را نیز می‌کاهد و بُعد ذهنی آن را هم به طور قابل توجه متمایز می‌کند. این ادعای پژوهش را هم شواهد و مستندهای مشاهده و کیفی پژوهش که در بخش توصیفی فصل حاضر گزارش نمودیم و هم نتایج جدول ۶، گواهی می‌کند. T محاسبه شده برای این فرضیه در سطح معنی‌داری ۹۹٪ تأیید می‌نماید. شدت هم‌بستگی آن دو زیاد و قدرت تبیین‌کنندگی تغییرات کیفیت زندگی شهری محله‌های پژوهش توسط میزان شیوع فرهنگ فقر شهری در این محله‌ها ۶۵٪ است.

جدول ۵: توزیع کیفیت زندگی شهری نمونه‌های پژوهش براساس ابعادشان در محله‌های پژوهشی (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Table 5: Dispensation of the quality of urban life of the research samples based on their dimensions in the research neighborhoods (Authors, 2022).

یافته‌های پژوهش		دامنه اندازه‌گیری		عامل
منطقه ۱۷	منطقه ۱۰	فراوانی	ابعاد	
یافت‌آباد	هاشمی			
%	%			
۵۹	۴۴	نسبی	عینی	کیفیت زندگی
۵۹	۴۹		ذهنی	
۵۹	۴۷		میانگین	

محله یافت‌آباد در ابعاد و وضعیت نوسازی بناها، سازه‌های مقاوم ساختمان‌های عمومی، دولتی و...، در ابعاد وضعیت شریان‌های عبوری، تراکم‌های شهری، سرانه‌ها و کاربری‌ها، معابر و مهم‌تر در بُعد کمتر بودن فضاهای بی‌دفاع شهری، به مراتب در وضعیت مناسب‌تری از محله هاشمی قرار دارد و در نتیجه، از میزان کیفیت زندگی مطلوب‌تری هم برخوردار است؛ البته تفاوت و تمایز قابل توجه در میان ابعاد کیفیت زندگی شهری این دو محله است که در قسمت مرتبط با فرضیه اصلی آن را بیشتر توصیف و تحلیل خواهیم کرد.

فرضیه دوم: میزان و چگونه‌گی توزیع فقر فضای شهری محله‌های جامعه آماری پژوهش (هاشمی و یافت‌آباد) میزان کیفیت زندگی شهری آن محله‌ها را تعیین و تبیین می‌کند.

از کوزه همان تراود که در اوست. اگر به تعبیر لطیف صاحب‌نظران حوزه‌های بین‌رشته‌ای کیفیت زندگی، کیفیت زندگی در یک شهر را محتوای ذهنی و عینی و محصول نهایی شیوه و سبک زندگی بدانیم، ظرف آن فضای شهری است و میزان مطلوبیت کیفیت زندگی شهری به میزان مطلوبیت فضای شهری آن، بستگی دارد. این هم‌بستگی به ادعای جدول ۷ و شکل ۵، زیاد و قدرت تبیین و تعیین‌کنندگی تغییرات کیفیت زندگی شهری به توسط عامل مطلوبیت/ فقر فضای شهری ۶۵٪ است و رابطه آن دو در سطح اطمینان ۹۹٪ معنی‌دار است.

هرچند فضای شهری به تعبیر «هانری لوفر» در حال شدگی و بازتولیدی است و ابعاد فضای شهری در برهم‌کنشی با هم‌دیگر فضای شهری را بازتولید می‌کنند، اما در فرآیند پژوهش حاضر بازتولیدکننده کیفیت زندگی شهری هم است. به عبارت دیگر میزان

جدول ۶: توزیع مقادیر آزمون t ، معنی‌داری، شدت هم‌بستگی r و ضریب تعیین براساس میزان شیوع فقر مضاعف/ فرهنگ فقر شهری در محله‌های پژوهش و کیفیت زندگی شهری محله‌ها از نظر نمونه‌های پژوهشی (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 6: Distribution of t -test values, significance, correlation intensity r and coefficient of determination based on the prevalence of double poverty/ urban poverty culture in the research neighborhoods and the quality of urban life of the neighborhoods in terms of research samples. neighborhoods (Authors, 2022).

شدت هم‌بستگی		سطح معنی‌داری	مقدار t برای میانگین دو محله	متغیرها
ضریب تعیین	ضریب همبستگی			
٪۶۵	٪۸۲	۰/۰۰۰	٪۵۹۰	میزان شیوع فقر مضاعف/ فرهنگ فقر شهری در محله‌های پژوهش و میزان کیفیت زندگی شهری

شکل ۵: میزان نبین شونذگی عناصر فرضیه اول پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 5: The degree of invisibility of the elements of the first research hypothesis (Authors, 2022).

تغییرات کیفیت زندگی شهری اهالی محله‌های پژوهش (هاشمی و یافت‌آباد) را میزان کیفیت و یا فقر فضای شهری شان تعیین و تبیین می‌کند. یافته‌ها نشان‌گر تفاوت و تمایز میان کیفیت زندگی شهری محله‌های هاشمی و یافت‌آباد است. هاشمی‌ها نسبت به یافت‌آبادی فضای نامطلوب شهری دارند، میزان کیفیت زندگی شان نسبت به آن‌ها به‌ویژه در بعد عینی کم‌تر پایین‌تر هست.

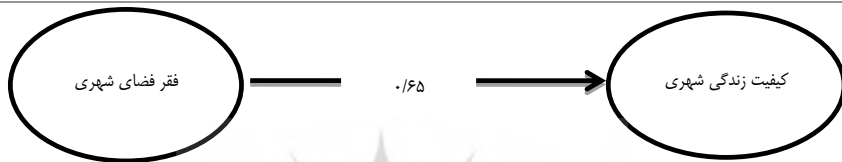
فرضیه سوم: میزان بازتولید و شیوع آسیب‌های شهری محله‌های پژوهش، میزان تغییرات/ بازنمایی در کیفیت زندگی شهری شان را تعیین و تبیین می‌کند.

اگر می‌خواهیم بر کیفیت زندگی بیفزاییم می‌بایست از شدت آسیب‌های اجتماعی در آن محله‌ها بکاهیم، چون که کیفیت زندگی شهری محله‌های پژوهش بوی آسیب‌های زندگی همان محله را دارد و به عبارتی کیفیت زندگی شهری محله‌های پژوهش ترجمانی از آسیب‌های شهری آن محله‌ها است و میزان تغییرات این بازنمایی تابع میزان تغییرات آسیب‌های شهری آن محله‌ها است. آسیب‌های شهری در قصه کیفیت زندگی شهری روایت می‌شود. اگر در محله و جامعه مورد پژوهش آسیب‌های اجتماعی/ شهری بیشتر باشد، کیفیت زندگی کاهش می‌یابد؛ هم‌چنین کیفیت زندگی پایین، به‌ویژه در بُعد عینی آن می‌تواند زمینه‌ساز وقوع و بازتولید آسیب‌های شهری باشد. در محله یافت‌آباد

جدول ۷: توزیع مقادیر آزمون T، معنی‌داری، شدت هم‌بستگی r و ضریب تعیین براساس میزان فقر فضای شهری در محله‌های پژوهش و میزان کیفیت زندگی شهری محله‌ها از نظر نمونه‌های پژوهشی (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 7: Test sample distribution, significant, correlation intensity and interpretation coefficient based on the degree of urban poverty in the research neighborhoods and the quality of urban life in the research neighborhoods (Authors, 2022).

هم‌بستگی		سطح معنی‌داری	مقدار t برای میانگین دو محله	متغیرها
ضریب تعیین	ضریب هم‌بستگی			
%۶۵	%۸۱۸	۰/۰۰۰	%۴۸۵	میزان فقر فضای شهری و میزان کیفیت زندگی شهری محله‌ها

شکل ۶: میزان تبیین شونده‌ی عناصر فرضیه دوم پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 6: Explainability of the elements of the second research hypothesis (Authors, 2022).

شیوع آسیب‌های شهری کمتر و کیفیت زندگی بیشتر بود و این فرض در مورد محله هاشمی برعکس است و با افزایش شدت گونه‌های آسیب‌های شهری، از میزان کیفیت زندگی کاسته می‌شود. نتایج گزارش شده در جدول ۸، شدت هم‌بستگی این دو عامل پژوهشی و معنی‌دار بودن رابطه آن‌ها را در سطح اطمینان ۹۹٪ نشان می‌دهد.

فرضیه اصلی: میزان شیوع فقر مضاعف/ فرهنگ فقر شهری (عامل پیش‌ران و علی)، از طریق تولید و بازتولید آسیب‌های شهری (عامل مداخله‌گر و میانجی) در بستر آسیب فقر فضای شهری (عامل زمینه‌ای)، نوع و میزان کیفیت زندگی شهری (عامل پی‌آمدی) جامعه آماری پژوهش (محله‌های هاشمی/ یافت‌آباد) را توصیف، بازنمایی و تبیین می‌کند.

به گواهی یافته‌های جدول ۹، که براساس آزمون مدل علی پژوهش، تحلیل ضرایب مسیر و تحلیل عاملی، تدوین شده است؛ فرهنگ فقر شهری در کل، به صورت مستقیم ۷۳٪ و از طریق عامل‌های کیفیت فضای شهری و میزان شیوع گونه‌های آسیب‌های شهری به صورت غیرمستقیم ۱۲٪ و در کل ۸۵٪ واریانس عامل کیفیت زندگی را توصیف و تبیین می‌کند.

برای روشنی و دقت بخشیدن به اثر عامل‌های مستقل پژوهش حاضر بر روی عامل وابسته پژوهش، تمامی عامل‌های پژوهش را در قالب یک مدل علی و با سنجش

جدول ۸: توزیع مقادیر آزمون T، معنی‌داری، شدت هم‌بستگی R و ضریب تعیین براساس میزان شیوع آسیب‌های شهری در محله‌های پژوهش و کیفیت زندگی شهری محله‌ها از نظر نمونه‌های پژوهشی (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 8: Distribution of t- test valued, significance, correlation intensity r and coefficient of determination based on the prevalence of urban damage in the research neighborhoods and the quality of urban life of the neighborhoods in terms of research samples (Authors, 2022).

متغیرها		مقدار t برای میانگین دو محله		سطح معنی‌داری	هم‌بستگی
				ضریب هم‌بستگی	ضریب تعیین
میزان شیوع آسیب‌های شهری و کیفیت زندگی شهری محله‌ها		۶.۱۲٪		۰/۰۰۰	۸۷٪
					۸۰٪

شکل ۷. میزان تبیین شون‌دگی عناصر فرضیه سوم پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 7: Explainability of the elements of the third research hypothesis (Authors, 2022).

ضرایب اثرگذاری عامل‌ها به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر روی عامل وابسته سنجش نمودیم که یافته‌های مرتبط با آن در جدول ۹ و شکل ۷، نشان داده می‌شود؛ بنابراین برای تلفیق نتایج و ساده‌تر شدن تفسیر تحلیل مسیر، تأثیر سه عامل مستقل تأثیرگذار بر متغیر میزان کیفیت عامل وابسته وجود دارد که احتمال رخ داد آن‌ها را به سه صورت زیر نشان می‌دهیم:

۱. عامل‌هایی که صرفاً به صورت مستقیم بر عامل میزان کیفیت زندگی نمونه‌های پژوهش تأثیر دارند.
۲. عامل‌هایی که صرفاً به صورت غیرمستقیم بر عامل میزان کیفیت زندگی نمونه‌های پژوهش تأثیر گذاشته‌اند.

۳. عامل‌هایی که علاوه بر تأثیر مستقیم به صورت غیرمستقیم و با واسطه عامل وابسته میانی بر عامل میزان کیفیت زندگی نمونه‌های پژوهش تأثیر گذاشته‌اند. محاسبه تأثیر مستقیم: تأثیر مستقیم در واقع همان ضریب تأثیر رگرسیونی هر عامل مستقل بر عامل وابسته است. مقدار این تأثیر را می‌توان از خروجی تحلیل رگرسیون به دست آورد که به استناد اطلاعات جدول ۹، میزان تأثیر مستقیم عامل میزان شیوع فرهنگ فقر شهری در دامنه محله‌های پژوهش، برابر ۴۴٫۲٪ می‌باشد. در مجموع عامل‌های مستقل پژوهش ۸۵٪ واریانس کیفیت زندگی نمونه‌های پژوهش را تبیین می‌کنند.

محاسبه تأثیر غیرمستقیم: برای به دست آوردن مقدار تأثیر غیرمستقیم هر عامل مستقل بر عامل وابسته، ابتدا باید تمامی مسیرهای تأثیرات غیرمستقیم هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته را در هم ضرب و سپس حاصل تمامی این تأثیرات را با هم جمع کنیم که در مجموع حدود ۱۲٪ می‌باشد.

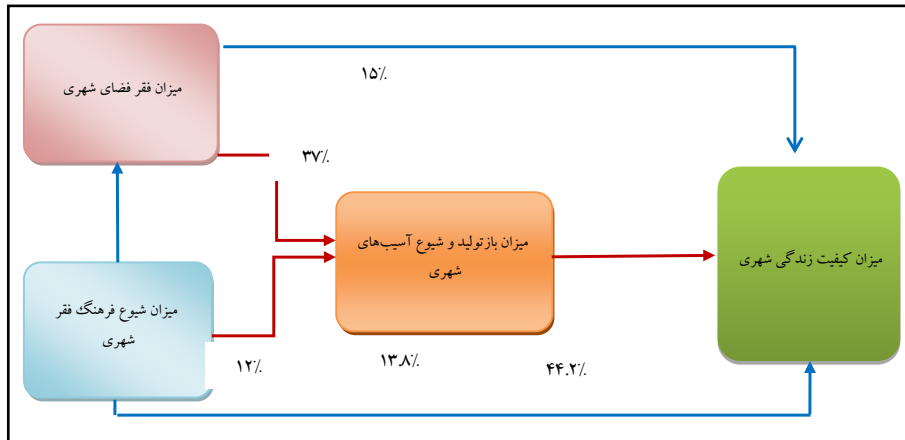
جدول ۹: توزیع تأثیر مستقیم و غیرمستقیم عامل‌های پژوهش و آزمون تجربی مدل پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Tab 9: Distribution of direct and indirect effects of research factors and experimental test of the research model (Authors, 2022).

عامل‌ها	انواع تأثیر (نسبی)	
	مستقیم	غیر مستقیم
میزان شیوع فقر مضاعف/فرهنگ فقر شهری	۳۴.۲٪	۱۲٪
میزان فقر/ مطلوبیت فضای شهری	۱۵٪	۱۱٪
شدت باز تولید و شیوع آسیب‌های شهری	۱۳.۸٪	-
کل	۷۳٪	۱۲.۴٪
کل	۴۶.۲٪	۸۵.۴٪

۵. نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش که منبع پژوهش حاضر است، نشان می‌دهد برخی از عامل‌ها و متغیرها در تشدید مسأله و موضوع فقر مضاعف/فرهنگ فقر شهری و کیفیت زندگی شهری محله‌های شهری، بستر ساز، تسهیل‌گر و مداخله‌گر هستند؛ چراکه با توجه به مباحث نظری نظریه‌های جامعه‌شناسی شهری و رشته‌های مرتبط، مناطق مهاجرپذیر شهری مانند محله‌های پژوهش به‌عنوان رینگ دوم/انتقالی بودن در انتقال مسائل و آسیب‌های شهری و انتشار و پخش فضایی آن بسیار مستعد بوده و مؤثر عمل می‌کند. چون‌که از یک طرف بسترهای فرهنگی و اجتماعی موجود و یا باز تولید شده در این مکان و کالدهای شهری، مستعد بازتولید فقر مضاعف/فرهنگ فقر شهری است و از طرف دیگر، اقدام‌های مداخله‌ای مدیریت شهری بدون سنجش پی‌آمدهای منفی و با کارکردهای پنهان و گسترده، این وضعیت را تشدید می‌کند و فرهنگ فقر شهری که ترکیب چند بُعدی و پیچیده‌ای دارد را مضاعف می‌سازد. براساس نظریه «مک آندور»، «هاکت» و «دیوید هاروی» در مورد فضای شهری، امیدهای اجتماعی و به‌طور خاص فضاهای بی‌دفاع شهری، شرایط نامطلوب در قلمرو پژوهشی، جستار حاضر برای تولید و بازتولید آسیب‌های شهری، بی‌دفاع شدن فضای شهری به دلیل اجرای برخی اقدامات مداخله‌مانند ادامه بزرگ‌راه یادگار امام جنوب را دوچندان ساخته است. به تعبیر هاروی، سهم هولناک معماران و مهندسان شهرسازی به‌طور خاص در منطقه ۱۰

شکل ۷: مدل مفهومی پژوهش: بازنمایی آسیب‌های شهری ناشی از فقر مضاعف فرهنگ فقر شهری در کیفیت زندگی شهری (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 7: The conceptual model of the research: representation of urban damages caused by intensive poverty, the culture of urban poverty in the quality of urban life (Authors, 2022).

و محله هاشمی، برخی مهاجرت‌ها، سرانه‌های شهری، تراکم جمعیتی، کالبدی و نوع کاربری‌ها و بافت فرسوده و... کیفیت زندگی شهری در این مناطق - با واریانس‌های معنی‌داری در دو محله هاشمی و یافت‌آباد- به شدت پایین است. به تعبیر هاروی، امیدهای اجتماعی در این محله‌ها و به‌ویژه در محله هاشمی و برای غالب آمدن به نابه‌سامانی‌های اجتماعی، تعدیل آسیب‌های شهری، پویا ساختن فضای شهری و برای بر ساخت کیفیت زندگی مطلوب، کمتر است و به نظر «آلتمن»، «رز» و «بورديو»، به دلیل پایین بودن سرمایه‌ها و به‌ویژه سرمایه فرهنگی و سرمایه اجتماعی افقی از دلایل این وضع نگران‌کننده در این محله است. یافته‌های پژوهش حاضر در بخش‌های کیفی و کمی در چارچوب و بستر نظام نظری تلفیقی مزبور، به‌ویژه در ارتباط با فقر، آسیب‌های شهری، امنیت با یافته‌های پژوهشی سایر پژوهشگرانی که یافته‌های آن‌ها در بررسی ادبیات تجربی پژوهش گزارش شد، مانند: «پیران»، «سعیدی»، «واعظ مهدوی»، «مهاجری»، «مهندسین مشاور هگزا»، «گنجی» و... هم‌سوئی دارد.

برای نتیجه‌گیری و ارائه راهکارهای کاربردی در مسأله پژوهش حاضر، پاسخ خلاصه «گون» و مبتنی بر یافته‌های بین‌رشته‌ای، تطبیقی، هم‌چنین هم‌سوئی یافته‌های پژوهشی سایر پژوهشگران مرتبط با موضوع و مسأله پژوهش حاضر و به مدد بینش‌های نظری تلفیق‌گرای مرتبط، مسأله مزبور را بازآدآوری می‌کنیم. توسعه ناپایدار کشور به‌عنوان بستر و ساختار نظام کل، موجب شکل‌گیری عامل پیش‌ران و علی فرهنگ فقر شهری یا

همان فقر مضاعف در برخی از مناطق شهرهای مهاجرپذیر می‌شود که ترکیبی از: فرهنگ فقراولی (انتقالی از مناطق فقیر روستایی و یا شهرهای توسعه نیافته مهاجر فرصت)، فقر فرهنگ شهری/ شهرنشینی و فقر فضای شهری/ حاشیه‌نشینی است؛ به عبارت دیگر، فقر اولی و انتقالی از مناطق فقیر کشور در ادامه فرآیند انتقالی‌اش در مناطق حاشیه‌نشین با فقر فضای شهری و توسعه نامتوازن ساکن و هم‌افزا گشته و با بازتولید و شیوع آسیب‌های شهری به عنوان عامل میانجی و مداخله‌گر در کیفیت زندگی شهری بازنمایی می‌گردد؛ با این وصف، قصه پُر غصه کیفیت زندگی شهری برخی شهرنشینان تهرانی در غربت غبار حاشیه‌نشینی تعریف می‌شود که ترجمانی از آسیب‌های شهری ناشی از فقر مضاعف و فرهنگ فقر شهری حاصل از توسعه نامتوازن است و از این رو، چرخه پایان پیامدی و کارکرد پنهان توسعه ناپایدار کشور نقطه آغازین یک توسعه نامتوازن و ناپایدار در ساختار و ساحت نظام کل/ کشور است و تعبیر «مایکل تو دارو» (۱۳۹۹) ترجمه درست این وضعیت از قصه مهاجران فقیر روستایی در کشورهای توسعه نیافته و یا در حال توسعه است که فقیر روستایی از «چاله روستا برمی‌خیزد و به چاه در شهر می‌افتد» و با این وصف، زندگی متضررشوندگان از توسعه ناپایدار، هرچند کیفیت ندارد، ولی آسیب‌های فراوانی دارد؛ مگر این‌که با داروی توسعه پایدار ملی و متوازن شهری و محلی، درمان گردد و با زنجیره‌های پیش‌گیرانه کاربستی توسعه‌یافتگی در سطح ملی و انجام اقدام‌های محلی با پیوست ارزیابی‌های اجتماعی، فرهنگی و... آسیب‌های شهری به زنجیر کشیده شوند.

با توجه به این‌که فقر شهری در بستر فضای شهری با تولید و بازتولید آسیب‌های شهری در حال گسترش انتشاری بوده و براساس یافته‌های کیفی و کمی پژوهش حاضر، پیشنهادهای کاربستی ذیل به حوزه‌های دانشی، پژوهشی و به‌ویژه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیریت شهری تهران، توصیه می‌شود.

۱- انجام مستمر پژوهش‌های شهری، به‌ویژه در عرصه امنیت شهری، مدالیته‌های در حال شکل‌گیری و رشد آن‌ها در مناطق مستقر در جامعه آماری پژوهش از یک طرف، تنوع و آسیب‌های شهری و به‌ویژه زنانه شدن آسیب‌های شهری در منطقه ۱۰ شهرداری تهران و عوامل مؤثر فضای شهری در آن و هم‌چنین نقش این دو منطقه شهری در حرکات جمعیتی و به‌ویژه خلق گونه‌ها و الگوهای خاصی مهاجرتی و تثبیت فرهنگ فقر در شهر تهران از طرف دیگر با هدف شناخت درست و دقیق تر مسائل اجتماعی، فرهنگی و شهری این مناطق.

۲- مدیریت شهری از انجام اقدامات مداخله‌ای و شتاب‌زده بدون انجام پیوست‌های اجتماعی، فرهنگی و... در قلمرو شهری و به‌ویژه در مناطق فقیر و حاشیه‌نشین شهر پرهیز کنند. چون‌که هم بنا به یافته‌های پژوهشی و نظری «اسدالله نقدی» (۱۳۸۶)،

در حل مشکلات حاشیه‌نشینی نباید شتاب‌زده عمل نمود و هم به دلیل اجرای اقدامات مداخله‌ای مزبور در قالب سیاست‌ها، برنامه و به‌ویژه طرح/ پروژه‌های شهری مانند: بزرگ‌راه یادگار امام، نواب و تغییرات در بازآفرینی‌های شهری و... پی‌آمدهای منفی زیادی در قلمرو پژوهش حاضر در دامنه‌های مداخله، بلافصل و فراگیر ایجاد شده است که تأثیرات مستقیم، غیرمستقیم و انباشتی آن خیلی زیاد، تنش‌زا و بحران‌آفرین بوده و جبران آن‌ها تقریباً محال است.

۳- سازمان حمایتی مانند: کمیته امداد امام رحمته‌الله علیه، سازمان بهزیستی، گروه‌های مرجع حمایتی و خیریه‌ای مانند: سمن‌های مختلف، رویکردهای خود را براساس یافته‌های دقیق این پژوهش تغییر دهند.

۴- سازمان‌های امنیتی و به‌ویژه فراجا، می‌بایست با انجام مطالعات خاص و با بهره‌مندی از یافته‌های پژوهشی، رویکرد امنیتی خود را به شدت تغییر دهند.

سپاسگزاری

از زحمات خانم سمانه مهاجری در ترجمه ویرایش انگلیسی مقاله و هم‌چنین از مدیران نشریه وزین پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر و داوران محترم و ناشناس مقاله که با تعهد علمی، نکات ارزشمندی را یادآور شدند، صمیمانه سپاسگزاریم.

مشارکت درصدی نویسندگان

نقش و سهم هریک به صورت مجزا به شرح ذیل است.

۱- نویسنده اول: ۴۰٪

۲- نویسنده دوم: ۴۰٪

۳- نویسنده سوم: ۲۰٪

تعارض منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر، نبود تعارض منافع و عدم حمایت مالی از هیچ مرکز دولتی و غیردولتی را اعلام می‌دارند. این مقاله از حمایت هیچ سازمانی برخوردار نبوده است.

پی‌نوشت

۱. «نامینو» بانک جامع داده و شاخص‌های کمی و کیفی زندگی در شهرها و کشورهای مختلف جهان است و پایگاه بین‌المللی داده‌سنجی محسوب می‌شود که در سال ۲۰۰۹م. و در کشور صربستان پایه‌گذاری شده است.

۲. در سنجش جهانی کیفیت زندگی، دامنه امتیازات از ۰ تا ۲۴۰ براساس شاخص‌های مهم محاسبه می‌شود؛ امتیازات ۰ تا ۸۰ کیفیت زندگی پایین، ۸۰ تا ۱۶۰ متوسط و ۱۶۰ تا ۲۴۰ کیفیت زندگی بالا محسوب و رده‌بندی می‌شود.

3. Shaw, Clifford, R. & McKay, Henry, D.
4. Expanction Diffusion
5. Spatial Diffusion
6. Neuman, W. L.
7. Simultaneous combination
8. Consecutive combination
9. Combined

۱۰. در پژوهش حاضر جمعیت‌های کوچک با نمونه‌های محدود مانند: جمعیت و خانوارهای یک بلوک، با پرسش‌نامه‌های محدود (در پژوهش حاضر برای هر منطقه حدود ۳۵ نمونه) در فرآیند مطالعه اکتشافی برای کشف برخی واقعیت‌ها مانند گونه‌مدالیه‌ها، الگوهای حرکت جمعیت روزانه، توزیع آسیب‌های شهری، آرایه‌های فضای شهری و... پژوهش انجام شد که به تبعیت از برخی صاحب‌نظران پژوهشی، آن را خرده پیمایش نام نهادیم.

۱۱. در پژوهش مزبور به غیر از یافته‌های کیفی مزبور از یافته‌های پژوهش مرتبط گروه مطالعاتی هم‌سو مانند: آمار تفصیلی سرشماری ۱۳۹۵، گزارش مهندسین مشاور هگزا، وب‌سایت‌های مدیریت شهری، گزارش شهر دوست‌دار کودک و بازآفرینی شهری محور ابودر و... هم بهره برده‌ایم.

12. Ethnic structure
13. Ethnic

۱۴. این گونه‌شناسی از آسیب‌های شهری، محصول «فوکوس‌گروپ» تخصصی پژوهش حاضر است.

کتابنامه

- احمدی، قادر؛ و نادری کروندان، سونیا، (۱۳۹۲). «مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در محلات بافت جدید و قدیم شهری (نمونه موردی: محله شهرک قدس و قطارچیان شهر سنندج)». فصلنامه مطالعات شهری، ۲(۸): ۷۱-۸۱. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_6423.html
- ایمانی، محمدتقی، (۱۳۸۹). مبانی پارادایمی روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم انسانی. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول.
- باقری‌کشکولی، علی؛ و ذاکریان، ملیحه، (۱۳۹۹). فقر و خشونت شهری (ماهیت و مفاهیم). تهران: انتشارات صالحیان.
- بوردیو، پیر، (۱۳۹۵). تایمز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی. ترجمه حسن چاوشیان، تهران: ناشر ثالث.
- پوراحمد، احمد؛ فرجی‌ملائی، امین؛ عظیمی، آزاده؛ و لطفی، صدیقه، (۱۳۹۱). «تحلیل طبقه‌بندی کیفیت زندگی شهری با روش SAW». پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۴(۴): ۲۱-۴۴. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2013.29382>
- پورطاهری، مهدی؛ افتخاری، عبدالرضا؛ و فتاحی، رکن‌الدین، (۱۳۹۰). «ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، (مطالعه موردی: دهستان خاوه شمالی، استان لرستان)». پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۳(۲): ۱۳-۳۳. https://jhgr.ut.ac.ir/article_24492.html

- پیران، پرویز، (۱۳۸۴). «فقر و جنبش‌های اجتماعی در ایران». فصلنامه رفاه اجتماعی، ۵(۱۸): ۱۷-۶۲. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1930-fa.html>

- توانا، مصطفی؛ و صوفی‌نیستانی، مینا، (۱۳۹۵). «سنجش عوامل محیط کالبدی مؤثر بر آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های پراکنده روی شهری، نمونه مورد مطالعه: محله شادآباد تهران». اولین همایش سراسری مباحث کلیدی در مهندسی عمران، معماری و شهرسازی ایران، گرگان.

- تودارو، مایکل، (۱۳۹۹). توسعه اقتصادی در جهان سوم. ترجمه محمدحسین فرجادی، تهران: انتشارات کوهسار، چاپ نوزدهم.

- حاجی‌نژاد، علی؛ قادری، جعفر؛ و قاسمی‌قاسموند، عزت‌الله، (۱۳۹۵). «تحلیل و ارزیابی نابرابری‌های کیفیت زندگی در محلات شهری (نمونه موردی: شهر فارس)». برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۶(۲۱): ۱۶۷-۱۷۸. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.225167.35.1395.6.21.13.1>

- خادم‌الحسینی، احمد؛ منصوریان، حسین؛ و ستاری، محمدحسین، (۱۳۸۹). «سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری (مورد: شهر نورآباد، استان لرستان)». جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۱(۳): ۴۵-۶۰. <https://www.sid.ir/paper/186431/fa>

- زاهدی‌اصل، محمد، (۱۳۹۷). آسیب‌های اجتماعی از منظر مددکاری اجتماعی. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ سوم.

- زبردست، اسفندیار؛ و حبیبی، سارا، (۱۳۸۸). «بررسی پدیده پراکنده‌رویی و علل آن در شهر زنجان». هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، ۱۱(۳۸): ۱۱۵-۱۲۴. <https://sid.ir/paper/154401/fa>

- زند، فرهاد؛ شاه‌کرمی، مصطفی؛ و کیمیایی‌فرد، فهیمه، (۱۳۹۵). «سنجش شاخص‌های کیفیت عینی و ذهنی در زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر خرم‌آباد)». چهارمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، دبیرخانه دائمی کنفرانس، دانشگاه شهید بهشتی.

- زنگی‌آبادی، علی؛ پرهیز، فریاد؛ و خیام‌باشی، احسان، (۱۳۹۴). «تحلیل زمانی- مکانی آسیب‌های اجتماعی مرتبط با مواد مخدر (مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران)». پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۴(۱): ۹۵-۱۱۶. [DOR: 10.1001.1.23221453.1394.4.1.7.5](https://doi.org/10.1001.1.23221453.1394.4.1.7.5)

- سعیدی، علی‌اصغر؛ حسین‌آبادی، مهدی؛ و بهرامی، اردشیر، (۱۳۹۱). «بررسی رابطه احداث پروژه‌های توسعه شهری و آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه: سوله

- بازیافت پیل کن منطقه ۹ تهران). فصلنامه مطالعات شهری، ۲(۳): ۱۴۷-۱۰۹. <https://www.sid.ir/paper/210310/fa>
- سلیمانی، محمد؛ منصوریان، حسین؛ و براتی، زهرا، (۱۳۹۲). «سنجش کیفیت زندگی در محله‌های در حال گذار شهری، (مورد مطالعه: محله دروازه شمیران از منطقه ۱۲ شهر تهران)». انجمن جغرافیای ایران، ۱۱(۳۸): ۷۵-۵۱. <https://www.sid.ir/paper/150451/fa>
- شهرداری تهران، (۱۳۹۵). دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی. گزارش طرح مطالعاتی رضایت شهروندان تهران.
- فیروزی، محمدعلی؛ و مدانلو جویباری، مسعود، (۱۳۹۶). «واکوی آسیب‌های اجتماعی در محلات فرسوده شهری (نمونه موردی: منطقه سه شهر ساری)». مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۷(۲۴): ۴۷-۶۰. https://gps.gu.ac.ir/article_50828.html
- کریمیان‌گله، شهاب؛ تقی‌پوی، هاجر؛ و بیات، پرویز، (۱۳۹۵). «تحلیل و بررسی آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در فضای شهری». اولین همایش بین‌المللی انسجام مدیریت و اقتصاد در توسعه شهری، تبریز.
- کوبکی، افشین، (۱۳۸۴). «برنامه‌ریزی به منظور ارتقاء کیفیت زندگی شهری در مرکز شهر، مورد مطالعه: پهنه مرکزی شهر خرم‌آباد». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، منتشر نشده.
- کرسول، جان، (۱۳۹۸). پویای کیفیت و طرح پژوهش. ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی، تهران: انتشارات صفار.
- گنجی، والیه، (۱۳۸۷). «ارتباط فقر با میزان رعایت قانون حاشیه‌نشینان و شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی». علوم اجتماعی، ۴(۱۶): ۱۱۵-۱۳۱. <https://sanad.iau.ir/journal/aukh/Article/527847?jid=527847>
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی، چاپ پانزدهم.
- لوئیس، اسکار، (۱۳۶۴). پدرو مارتینز. ترجمه حشمت‌اله کامرانی، تهران: انتشارات ایران‌یاد، چاپ اول.
- لوئیس، اسکار، (۱۳۵۶). فرهنگ فقر و شناخت آن. ترجمه رجبعلی حاسبی، تبریز: انتشارات نوبل.
- لوفور، آنری؛ زراب، شیلد؛ و مدن، دیوید، (۱۳۹۸). آنری لوفور. ترجمه ایمان واقفی، همن حاجی میرزایی، آیدین ترکمه و نریمان جهانزاد، مشهد: انتشارات کتابکده کسری.
- ملک محمدی، فاطمه، (۱۴۰۲). «بازنمایی آسیب‌های شهری در کیفیت زندگی».

رساله دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات (منتشر نشده).

- محمدی، جمال؛ علی‌زاده، جابر؛ رحیمی، حمزه؛ و افشاری‌پور، علی، (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر سطح رضایت از کیفیت زندگی بر احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: روستا- شهر اصلاندوز)». پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، ۵(۳): ۳۴-۲۱. <https://doi.org/10.22108/ssoss.2016.20959>

- محمدی، مهلا؛ اکبری، حسین؛ و فولادیان، مجید، (۱۴۰۲). «ادراک ساکنین متن شهر از حاشیه‌نشینان؛ استراژی مواجهه ساکنین مناطق برخوردار شهر مشهد با حاشیه‌نشینی». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۲(۲۲): ۲۰۵-۲۳۸. DOI: 10.22084/CSR.2023.27271.2185

- مرکز آمار ایران، سرشماری عموم و نفوس مسکن سال، ۱۳۹۵.
- مهاجری، اصغر، (۱۳۹۷). بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث و توسعه ادامه بزرگراه یادگار امام جنوب. دانشگاه تهران، پژوهشکده فرهنگ، هنر و معماری جهاد دانشگاهی.

- مهاجری، اصغر، (۱۳۹۹). مطالعات اجتماعی و بازآفرینی شهری محور ابوذر. شهرداری منطقه ۱۷ تهران.

- مولایتین، سند هیل، (۱۳۹۸). فقر احمق می‌کند. ترجمه امیر حسین میرابوطالبی. تهران: انتشارات ترجمان علوم انسانی، چاپ اول.

- ناظری، سیمای؛ مهاجری، اصغر؛ و انصاری، حمید، (۱۴۰۰). «جامعه‌شناسی تطبیقی راهبری گروه‌های مرجع در بر ساخت کیفیت زندگی و رفاه شهری». برنامه‌ریزی و رفاه توسعه اجتماعی، ۱(۴۶): ۱-۳. <https://doi.org/10.22054/qjsd.2022.68237.2365>

- نجات، سحرناز، (۱۳۸۷). «کیفیت زندگی و اندازه‌گیری آن». اپیدمیولوژی ایران، ۴(۲): ۶۲-۵۷. <http://irje.tums.ac.ir/article-1-146-fa.html>

- نقدی، اسدالله، (۱۳۸۶). حاشیه‌نشینی و اسکان غیر رسمی. همدان: انتشارات فن‌آوران و مهرآزان، چاپ چهارم.

- نوابخش، فرزاد؛ و همکاران، (۱۳۸۷). «ارتباط فقر با میزان رعایت قانون حاشیه‌نشینان و شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی». پژوهشنامه علوم اجتماعی، ۱(۳): ۱۰۰-۱۳۸. <https://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1932-fa.pdf>

- هاروی، دیوید؛ و همکاران، (۱۳۹۶). مطالعات شهری؛ نظریه و عمل. (ج ۱)، ترجمه نرگس خالصی مقدم، آیدین ترکمه. تهران: مؤسسه نشر شهر، چاپ اول.

- هاروی، دیوید، (۱۳۸۲). عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان و محمدرضا

- حائری. تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- هگزا، گروه مهندسين، (۱۳۹۹). گزارش اقدام عملی احداث ادامه بزرگ‌راه یادگار امام جنوب تهران. تهران: معاونت عمرانی شهرداری تهران.
- همتی، رضا؛ و محمدی، محمدامین، (۱۴۰۰). «تحلیلی بر کیفیت زندگی دانش‌گاہی دانش‌جویان خارجی دانش‌گاه اصفهان». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۰ (۱۹): ۱۱۷-۱۴۵
DOI: 10.22084/CSR.2022.24665.1993
- واعظ مهدوی، محمدرضا؛ و همکاران، (۱۳۹۳). نتایج دور دوم طرح سنجش عدالت در شهر تهران ۱۳۹۰. تهران: الوند پویان.

- Ahmadi, Q. & Naderi Korundan, S., (2014). "A comparative study of the quality of life in the neighborhoods of the new and old urban fabric (case example: Shahrek Quds and Terechian neighborhoods of Sanandaj)". *Quarterly Journal of Urban Studies*, 2(8): 71-81 (In Persian). https://urbstudies.uok.ac.ir/article_6423.html

- Bagheri Kashkouli, A. & Zakarian, M., (2021). *Urban poverty and violence (nature and concepts)*. Tehran: Salehian Publications (In Persian).

- Center of Iran Statistics, General and Housing Census of (2017). (In Persian).

- Creswell, J., (2020). *Qualitative analysis and research design*. Translated by: Danaei Fard, H. & Kazemi, H, Tehran: Safar Publications. (In Persian).

- Emani, M. T., (2011). *Paradigmatic foundations of quantitative and qualitative research methods in humanities (first edition)*. Tehran: Research Institute of Hoza and University (In Persian).

- Firouzi, M. A. & Madanlu Joybari, M., (2018). "Evaluation of social damages in worn-out urban areas (case example: three cities of Sari)". *Journal of Geographical Survey of Space*, 7(24): 47-60 (In Persian). https://gps.gu.ac.ir/article_50828.html

- Ganji, V., (1999). "The relationship between poverty and the degree of compliance with the marginal residents' law and the formation of social damages". *Scientific and Research Quarterly of Social Sciences*, 4(16): 115-131 (In Persian). <https://sanad.iau.ir/journal/aukh/Article/527847?jid=527847>

- Giddens, A., (1996). *Sociology* (15th ed.). Translated by: Sabouri, M. Tehran: Ney Publishing (In Persian).

- Hajinejad Qadri, A. J & Ghasemi Ghasemvand, E., (2017). "Analysis and

evaluation of inequalities in the quality of life in urban areas (case example: Farsan city)". *Regional Planning Scientific Quarterly*, 6(21): 167-178 (In Persian). <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1395.6.21.13.1>

- Harvey, D. et al., (2018). *Urban studies; Theory and practice* (Vol. 1) (first edition). Translated by Khalsi, N Moghadam; Turkme, A., Tehran: Shahar Publishing Institute.

- Harvey, D., (1994). *Social justice and the city*. Translated by: Hassamian, F. & Haeri, M. R., Tehran: Publications of Pardazesh and Urban Planning Company (In Persian).

- Hexa, group of engineers. (2021). *Report on the practical action of constructing the continuation of Yadgar Imam highway in the south of Tehran*. Tehran: Vice-Chancellor of Civil Engineering of Tehran Municipality (In Persian).

- Hemti, R. & Mohammadi, M. A., (2022). "An analysis of the quality of academic life of foreign students of Isfahan University". *Two-quarter journal of contemporary sociological research*, 10 (19): 117-145 (In Persian). DOI: [10.22084/CSR.2022.24665.1993](https://doi.org/10.22084/CSR.2022.24665.1993)

- Karimian, G.; Shahab Taghipoi, H. & Bayat, P., (2017). *Analysis and investigation of cultural and social damages in the urban space*. The first international conference on the integration of management and economy in urban development, Tabriz (In Persian).

- Kokabi, A., (1996). "Planning in order to improve the quality of urban life in the center of the city, case of study: the central area of Khorram Abad city". Master's thesis, Tarbiat Modares University, Tehran (In Persian).

- Khadim Al-Hosseini, A.; Mansoorian, H. & Sattari, M. H., (2011). "Measuring the mental quality of life in urban areas (case: Noorabad city, Lorestan province)". *Quarterly Journal of Geography and Environmental Studies*, 1(3): 45-60 (In Persian). <https://www.sid.ir/paper/186431/fa>

- Malekmohammadi, F., (2024). "Representation of urban damages in the quality of life". Doctoral dissertation in cultural sociology, Islamic Azad University, Science and Research Unit (In Persian).

- Mohajeri, A., (2019). *Investigating the social and cultural effects of the construction and development of Yadgar Imam Zaub highway*. University of Tehran, Academic Jihad Culture, Art and Architecture Research Institute (In Persian).

- Mohajeri, A., (2021). *Social studies and urban regeneration centered on Abu Dhar*. 17th District Municipality of Tehran (In Persian).
- Molintin, S., (2020). *Poverty makes fools* (first edition). Translated by: Mirabotalebi, A. H., Tehran: Interpreter of Human Sciences Publications (In Persian).
- Mahdavi, V. & Colleagues, M. R., (2015). *The results of the second round of the Justice Assessment Project in Tehran 2012*. Tehran: Alvand Pouyan (In Persian).
- Nazeri, S.; Mohajeri, A. & Ansari, H., (2022). "Comparative sociology leading reference groups in building quality of life and urban well-being". *Social Development Planning and Welfare Quarterly*, (46): 1-30 (In Persian). <https://doi.org/10.22054/qjstd.2022.68237.2365>
- Naqdi, A., (1998). *Marginalization and informal settlement, the fourth world*. Hamedan: Fanavaran and Mehrazan publications. (In Persian).
- Navabakhsh, F., et al., (1999). "The relationship between poverty and the level of compliance with the marginal residents' law and the formation of social harms". *Journal of Social Sciences*, 1(3), (In Persian). <https://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1932-fa.pdf>
- Nejat, S., (1999). "Quality of life and its measurement". *Epidemiology of Iran*, 4(2): 57-62. <http://irje.tums.ac.ir/article-1-146-fa.html> (In Persian). <http://irje.tums.ac.ir/article-1-146-fa.html>
- Pourahmad, A.; Faraji Melai, A.; Azimi, A. & Lotfi, S., (2013). "Classification analysis of quality of urban life with SAW method". *Human Geography Research*, 44(4): 21-44. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2013.29382> (In Persian).
- Portahari, M.; Eftekhari, A. & Fatahi, W., (2012). "Evaluation of the quality of life in rural areas, (case study: North Khaweh Dehistan, Lorestan Province)". *Human Geography Research*, 43(2): 13-33 (In Persian). https://jhgr.ut.ac.ir/article_24492.html
- Piran, P., (1996). "Poverty and social movements in Iran". *Rafa Social Quarterly*, 5(18): 17-62 (In Persian). <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1930-fa.html>
- Saidi, A.; Hosseinabadi, M. & Bahrami, A., (2013). "Investigation of the relationship between the construction of urban development projects and social harms (case study: Pol Ken recycling shed, 9th district of Tehran)".

Quarterly Journal of Urban Studies, 2(3): 109-147 (In Persian). <https://www.sid.ir/paper/210310/fa>

- Soleimani, M.; Mansourian, H. & Barati, Z., (2014). "Measuring the quality of life in urban neighborhoods in transition, (Case of study: Darvaza Shemiran neighborhood of District 12 of Tehran)". *Quarterly Journal of the Iranian Geographical Society*, 11(38): 51-75. <https://www.sid.ir/paper/150451/fa>

- Tavana, M. & Sufi Ništani, M., (2017). "Measurement of the factors of the physical environment affecting social harms in urban scattered tissues of the studied sample: Shadabad neighborhood of Tehran". *The first nationwide conference on key topics in civil engineering, architecture and urban planning in Iran*, Gorgan (In Persian).

- Todaro, M., (2021). *Economic Development in the Third World* (19th ed.). Translated by: Farjadi, M. H., Tehran: Kohsar Publications (In Persian).

- Tehran Municipality, (1395). "Office of Social and Cultural Studies". report on the study plan of Tehran citizens' satisfaction (In Persian).

- Zahedi Asl, M., (2019). *Social injuries from the perspective of social work*. Tehran: Allameh Tabatabai University Press, third edition. (In Persian).

- Zebardašt, Habibi, E. S., (2000). "Investigation of the phenomenon of dispersion and its causes in Zanjan city". *Journal of Fine Arts - Architecture and Urbanism*, 1(38): 115-124, (In Persian). <https://sid.ir/paper/154401/fa>

- Zand, F.; Shahkarmi, M & Kimiaei Fard, F., (2017). "Measurement of objective and subjective quality indicators in urban life (case study: Khorramabad city)". *The 4th International Congress on Civil Engineering, Architecture and Urban Development, Tehran, Permanent Secretariat of the Conference*, Shahid Beheshti University (In Persian).

- Zangi Abadi, A.; Parhish, F. & Khayam Bashi, E., (2016). "Time-spatial analysis of social harms related to drugs (case study: district 12 of Tehran)". *Strategic Researches of Iran's Social Issues*, 4(1): 95-116. DOR: 20.1001.1.23221453.1394.4.1.7.5

- <https://www.numbeo.com>.

- <https://www.Wikipedia.Com>